

בצרון

ירחון למדע, לספרות ולבעיות הזמן

נוסד עליידי חיים טשרנוביץ (רב צעיר) ז"ל

העורכים: נחום גלאצר (עורך-תורג'ם), צבי וולפסון
 חבר המערכת בארץ-ישראל — שמעון הלקין
 מנהל המערכת: משה טשרנוביץ

שנה כ' (כרך ל"ט) אדר, תשי"ט חוברת ד' (207)

התוכן:

209	חידוש וקימום בציונות	מושה אפרים זלדין
214	הומניסמן יהודי	ש. הלקין
221	שרשים (סיפור)	ש. ל. בלאנק
229	אישיות ותרכות: לדמותו של הדור במדינת ישראל בנימין זלמן	לה (שיר)
236	זלמן שניאור	מ. חזקוני
237	זלמן שניאור ז"ל	מ. חזקוני
	הערכות ודברי בקורת		
243	„בעקבי הדור“	שניאור זלמן אש
247	אחרי מיטתו של המשורר יוסף רימון	יצחק איזנברג
249	מחודש לחודש	יצחק עברי
	מכתבים אל המערכת		
252	א. „הפועל הצעיר“ ו„חובבי ציון“	צבי מתיסון
252	ב. השפה הטבע והמציאות; רב צעיר ז"ל ודיפלומטיה מ. הכם	
253	ידיעות	

„בצרון“

1141 כרדוויי

ניו-יורק

BITZARON

THE HEBREW MONTHLY OF AMERICA

Founded by: CHAIM TCHERNOWITZ (Rav Tzair)

Editors: NAHUM GLATZER (*Contributing Editor*),

HARRY WOLFSON, SIMON HALKIN (*S. Israel*)

Managing Editor: MAURICE E. CHERNOWITZ

Twentieth Year of Publication

VOL. XXXIX ADAR, 5719 (February-March, 1959) No. 4 (207)

CONTENTS:

Revival and Survival In Zionism	<i>Morris E. Zeldin</i>	209
Joseph Klausner Humanist	<i>Simon Halkin</i>	214
Roots (Story)	<i>S. L. Blank</i>	221
The Present Israeli Generation—A Sociological Study	<i>Benjamin Wolman</i>	229
To Her (Poem)	<i>Zalman Shneour</i>	236
In Memoriam—Zalman Shneour	<i>M. Hezkuni</i>	237

EVALUATIONS AND BOOK REVIEWS

Jacob Zuzmer's Memorios—An Appraisal . . .	<i>Sol Ash</i>	243
The Poet J. Z. Rimon	<i>I. Eisenberg</i>	247

NOTES AND COMMENTS

The Month In Review	<i>Itzhak Iury</i>	249
Letter to the Editor: Zevi Matison; M. Chuchem		252

NEWS AND EVENTS		253
---------------------------	--	-----

BITZARON

1141 Broadway

NEW YORK

MU 6-7680

Copyright 1959, by Bitzaron, Inc.

\$7.00 a Year (\$3.00 Outside U. S.)

בְּצִוּוֹן

נוכד עליידי חיים טשרנובין (רב צעיר) ז"ל

חוברת ד' (207)

אדר

שנה כ' (כרך ל"ט)

חֲדוּשׁ וְקָמוּם בְּצִוּוֹת

מאת משה אפרים זלדין

חכמים וחוקרים בדקו ומצאו כי תש כחה ונס ליחה של התנועה הציונית אחרי שהיתה לה עדנה ביסוד מדינת ישראל ובוזה נתגשמו. לפי דעתם, מטרותיה, תפקידיה ושיאיותיה וממילא תמו ונשלמו כל משימותיה של ההסתדרות הציונית ואין לה בצורתה ההווית שום זכות להמשך ולהתמדי־קיום.

אין הכתוב כאן מדבר על „הכנענים“ הלועגים לציונים הוותיקים והחדשים בארץ ובחו"ל, מתיחסים בביטול גמור ובשלילה מחלטת אל התנועה הציונית ומצהירים בגלוי ובפרהסיה על ניתוקם הסופי מן העבר הגלתי. בקלות ראש משונה מדלגים הם על היסטוריה ארוכה של אלפים שנה שנוצרו בהן ערכים לאומיים ודתיים גדולי ערך וכבדי משקל, שרבים מנאורי אומות העולם הכירו בחשיבותם, הודו באמיתם והשפעתם על התרבות האירופית בולטת וקיימת. לא מחשבותיהם מחשבותינו ולא דרכיהם דרכינו.

כמו כן, אין הדברים מכוונים לראש הממשלה, מר בן גוריון, המדלג בקפיצת דרך נפלאה גם הוא לא רק על הציונות החדשה אלא מגשר גשרים בין הנבואה ובין המדע החדש והציביליזציה המודרנית; כוונתו, כנראה, בין נבואת השלום והצדק של נביאינו וחזונו, שכולנו מודים בה ומעריצים אותה, ובין הצדק הסוציאליסטי של מפא"י. כל יצירותינו שבעבר מעת החורבן השני עד היום של יסוד המדינה, או לכל היותר עד תנועת החלוציות והעליות של המאה האחרונה אינן כדאיות לתשומת לב רצינית. כשיזכיר לפעמים את הציונות הפוליטית המודרנית ואת שמות מחולליה ויוצריה הרי הוא עושה זאת כמתוך אונס.

חוששני, שאיזה פחד מיסתורי טמיר ונעלם מקננים בעומק לבו, שולטים על כל מהלך הגיגיו ומחשבותיו וגוזלים את מנוחת נפשו בייראו פן תקפח ההיסטוריה

את מתן שכרן ושכר חבריו החלוצים המגיע להם עפ"י דין ועפ"י יושר ואשר באמת לא יפקפק שום איש ישר לב והגיון בפסק דינה הצודק של ההיסטוריה הישראלית לגבי ראש ממשלת ישראל. שיטתו זו הביאה את בן-גוריון לידי עיוות הדין בנוגע לציונים אשר נשאר באמריקה ובכל ארצות החופש ולא עלו ארצה, בהסיתו את דעתו מתנאי החיים השוררים במדינה ומקשריהם של אותם הציונים אל ארצות מגוריהם; קשרי משפחה, מסחר ותעשייה, שבנו ויצרו במשך שנים רבות, וקשרי חיים צבוריים כלליים ויהודיים. אם הציונות פירושה רק חלוציות ובלי עליה כוזבת היא בהכרח. משום כך צודק הוא, מר בן גוריון בטענותיו נגד אותם הציונים העומדים על במותיהם של ועידות וכנסיות ציוניות בארצות התפוצה ועל הרי ציון וירושלים, או המכריזים מעל פני עמודי העתונות, שמעולם לא קיבלו עליהם הציונים בארצות החופש, וביחוד באמריקה הצפונית, את מצוות העליה וההגירה אל ארץ ישראל. אבל אין הציונות דורשת ומעולם לא דרשה מאת כל ציוני קיום מצוות העליה ב"יהרג ואל יעבור". על מצוות "לא תעשה" אפשר שיחול הכלל של "יהרג ואל יעבור" אבל לא על מצוות עשה, חוץ מעבודת צבא בימי מלחמה.

בדברי אלה מתכוון אני לאותם הציונים באמריקה הרואים בציונות כיום תנועה אשר אבד עליה כלה, אזלו ואפסו כחותיה הרעננים והריהי בבחינת גוססת ועוד מעט תפרח ממנה נשמתה אם לא יפיחו באפיה איוו נשמת חיים חדשה. מנסים ומתאמצים הם להרחיב את גבולותיה של הציונות ואולי גם לברוא איוו בריאה חדשה שיקרא שמה בישראל "ציונות גדולה". רוצים הם לזכות את הציונים בתפוצות לפיכך מרבים להם תורה ומצוות לקיים מה שנאמר "יגדיל תורה ויאדיר".

לא איכפת להם לדורשי המרובה אם הרחבת הגבולים של ההסתדרות הציונית תסיג את גבולותיהן של ההסתדרויות לאומיות אחרות, גדולות ובאות בשנים, בעלות השפעה עצומה על החיים הציבוריים והקיבוציים, ושהתמחו בעבודותיהן וקנו להן שם טוב בסביבה היהודית המכירה להן ולמנהיגיהן טובה בגלל התוצאות המצויינות של עמלן הרב התדירי והעקבי.

היועצים הללו אינם נרתעים מפני הסכנה של העלאת שכר מועט בהפסד מרובה שתגרום הסגת גבול כוו על-ידי פטירת מים זדונים לראשית מדנים ולמחלוקת איומה העלולה להתפרץ במחננו בין ההסתדרויות הציוניות ובין ראשי ההסתדרויות האחרות ומנהיגי מוסדות ציבוריים העומדים וקיימים על בסיס איתן ומוצק זה שנים רבות, הם אינם חסים על ממונם של ישראל המוכרח להתבזבז בהוצאות מיותרות שלא לצורך ואינם שמים לב לאנדרלמוסיה שתבוא ותעמם את גחלת הקודש והאור העליון של הציונות, שהאיר את מחשכי הגלות קרוב למאה שנה והחיש את ה"אתחלתא דגאולה".

חוקרינו ויועצינו אלה הם עפ"י רוב אותם הציונים המנבאים עתידות בלתי מרנינות לציונות כמות שהיא משום שאין לקוות לעליה בת-ממדים הגונים מארצות החופש, וביחוד מארצות הברית — ארצה ישראל. מאלה אמנם נסתלקה השכינה

הציונית, כי בלי עליה ובעת שרוב מצוותיה של התנועה הציונית מקיימות גם על ידי כל היהודים, קשה למצוא איזו תועלת ממשית בקיום ההסתדרות הציונית. אבל טועים הם גם בזה, כי אלמלא הכח המאורגן של הציונים ותעמולתם הפעילה ירפה ויחלש רצונם של המוני עמנו לעמוד נכונים לדורון ולמלחמה בעד חיזוקה. ביסוסה ושיכלולה הגמור של בנין מדינת ישראל.

ישנו חוג אחר של מחפשי דרכים חדשות ומבקשי אידיאות מפולפלות כדי להכניסן אל היכל הציונות. חברי החוג הזה אינם רבים במספר אבל גדולים הם בהתעמקותם בעצם מהותה של היהדות ועמלים הם זה עידן ועידנים בתורת הדת הישראלית והתרבות הלאומית כדי ליצור איזו שיטת יהדות כוללת דתית ותרבותית. אלה הם רבנים אחדים מבעלי הקימום וקומץ קטן של תלמידים הנגררים אחריהם. כדאי להעיר כאן שכל המבקשים אלקי ציון חדשים ומתפללים ל"גילוי אליהו" בימינו משתייכים אל ההסתדרות של הציונים הכללים ותחבולותיהם ותכניותיהם מוסכות כלפי ההסתדרות הזאת. "המזרחי" ו"פועלי ציון" מסתפקים במה שיש להם ושמחים בחלקם הציוני שרכשו להם בעבר ואינם נושאים את עיניהם אל ההרים ואל השחקים לעזרה לעתיד לבוא. חברי שתי המפלגות האחרונות ממשיכים לעסוק במצוותיה של הציונות כבשנים הקודמות ואינם מבכים את גורל עתידה של התנועה הציונית. אף כי אינם מפליאים לעשות גדולות ונצורות מאשר עשו עד הנה. לעומת זה, הטתה ההסתדרות של הציונים הכלליים את שכמה לשאת את עול התעמולה הציונית והגנת כבודה של המדינה הישראלית יותר מכל המפלגות וסניפיהן. כמו כן נפגשים אנחנו בכל עיר ושכונה את הציונים הכלליים בין העובדים הפעילים העומדים בראש הוועדים להנהלת המגבית היהודית המאוחדת והפצת שטרי המלווה של ממשלת ישראל, ודוקא בה, בהסתדרות הציונית הכללית, השתכן היאוש, וכל חיצו הבקורת מכוונים כלפיה.

כשאני לעצמי, הנני בטוח שלא תצא תורה חדשה מאהליהם ומהיכליהם של בעלי הקימום ולא נזכה לריבוי של מצוות שיהיה בהן טעם לשבח וכח מושך לשדרות רחבות של האוכלוסיה היהודית. לכל היותר יפתיעו אותנו באיזה ספר ממינו של "חוק לישראל" מודרני אשר אולי יגזול קצת שינה מעפעפיהם של מתי מספר בלילי שבועות ובליל הושענא רבה. סופו של "חוק לישראל" כזה לא יוטב מסופו של הסידור המחודש של בעלי "הקימום", אשר עליו אמר כבר הסופר האידי צביון: ואני, אוהב יותר לא להתפלל מן הסידור הישן.

תמצית החידוש של בעלי "הקימום" היא לשלב את הציונות מלמזגה עם השקפתם הדתית ולהרכיב את תורתם על כל מצוותיה על תורת הציונות ומצוותיה ואידך, הם רק פרפראות לחכמה ולמעשה. אפילו הרעיון של כיבוש הקהילות לא רק שאיננו חדש לנו אלא הוצאנו אותו לפעולה ממשית.

לא רק האסון הנורא והחורבן המבהיל שבאו על בני עמנו באירופה ע"י מלאכי החבלה ויצורי השטן קירבו את לבותיהם של כל היהודים אל רעיון הגאולה והתחיה. רוח הציונות שהחדרנו, אנחנו הציונים, אל תוך כל חוגי תפוצותינו הפעימה

את לבותיהם של מיליונים מאחינו. אם מוצאים אנו את היהודים, את כל היהודים, מלבד מתי מספר של מתבוללים קיצונים ואדוקים הפורשים מן הציבור והמשמיצים את ישראל ואת כבודו, עומדים מגויסים לקרב נגד כל שונאי ישראל ומתקרבים והולכים אל היהדות, הלא זהו פרי פעולתה של הציונות. כשנבדוק היטב נמצא, כי אלה הם הציונים בכל אתר ואתר ובכל מוסד ציבורי חשוב שחוללו מהפכה פנימית רוחנית בחיים הציבוריים ובהנהלת המוסדות בכל תפוצות ישראל.

אולם, אם יטו הציונים את שכמם להעמיס על עצמם את נטל כל המשא הכבד של ההסתדרויות הבלתי-ציוניות ושל כל המוסדות הציבוריים, הרי יאונסו להזניח את העבודה הציונית הישרה ואת תעמולתה הפוליטית הנחוצה וההכרחית כל כך לחיזוקה של המדינה הישראלית, לפתרון שאלת היהודים בשלימותה ולבנין גשרים הבנויים על יסודות מוצקים ואיתנים אשר יקשרו את התפוצה אל החיים הרחנים במדינת ישראל.

אבל דוקא החידוש של שילוב הדתיות של בעלי הקימום בציונות אורבת ונשקפת סכנה גדולה לציונות. צדקה עשו לנו ראשוני הציונים הפוליטיים שלא נתנו לשום הגמוניה דתית להשתלט על הציונות הכללית ושערי ההסתדרות נשארו פתוחים לכל יהודי המאמין ומקווה לגאולת העם. אך ורק הודות לשיטה כזאת נהייתה להסתדרות עממית אשר בצילה ובדיגלה חסו מאות אלפים יהודים וכנפי רוחה היו פרושות על כל ארצות פיזורינו. המפלגות האחרות על כל סניפיהן ועם כל האידי-אולוגיות השונות שלהן לא זכו לזה.

חוששני שהדתיות של בעלי הקימום עלולה עוד לקלקל ולהזיק במקום לתקן ולהועיל. דתיות שהיא כולה שכלית וראציונלית בהחלט ללא אמונה תמימה באל שדי כל יכול, והמהססת בהשגת כח עליון מחוץ וממעל לטבע ואינה בטוחה בהשגחה אלהית פרטית, אינה דת, ופליאה היא באמת על מה ולמה ניטפלו רבני הקימום להגהת הסידור ולשינויי תפילות אחדות. לפי השקפתם הדתית אין, כמדומני, מקום לתפילות ולא כדאי לעמוד ולבקש ולהתחנן מלפני אב חדל-אונים ואפס-כח לשנות כחוט השערה ממה שהטביעה הסיבה הראשונה בטבע ומן החוקים והסדרים שנטבעו מראש. שונה היא דתיותם של רבני הקימום מכל הדתות שבעולם, ואפילו מן הנאורות ביותר.

אל ההסתדרות של הציונים הכלליים באמריקה משתייכים אדוקים בדת הישראלית באופן המקובל והמסורתי, זהירים במצוות קלות כבחמורות, רבנים אורתודוקסים, מספר גדול של יהודים ממחנות השמרנים והליברלים ואנשים חפשים בדעותיהם במונח הדתי, והשלום שורר ביניהם. אם פרצו מריבות ומחלוקות ביניהם היו כולן לשם הציונות ומשימותיה, או בדבר עניני הנהגה והנהלה, ואחרי איזו סערות שקטו המלחמות. אולם אם תתעוררנה מחלוקות דתיות, שהן עפ"י רוב לשם שמים, סופן להתקיים ולהתלקח בכל עת מצוא ולערער את יסודות ההסתדרות ולהביאה לידי רפיון מסוכן ולכשלון מפחיד.

הגיעה העת לסור מן הדרכים העקלקלות ולשוב אל דרכנו הישרה והסלולה : להגות בעניני הציונות ולקיים את כל מצוותיה המעשיות, להרחיב ולהגדיל את תעמולתנו בין השדרות הרחבות של האוכלוסיה היהודית וביתר שאת, בין צעירינו, תלמידי המכללות והאוניברסיטאות, ולהמציא עזר וסיוע למפעלים העברים, למחנות „מסד“ ולפתוח שורה של מחנות קיץ לבניהם ולנכדיהם של הציונים וכו'.

אם יש צורך דחוף להכניס איזה חידוש ולהוסיף משימה על עול המצוות שהיינו רגילים לקיימן עד הנה, הלא היא המצווה שאסור להחמיצה, מצוות העליה וחלוציות בת אופי חדש שיכולה להתגשם בארצות הברית רק ע"י השקעת הון פרטי בסכומים הגונים בפיתוח תעשייה ומסחר במדינת ישראל. אם תראה ממשלת ישראל באמת סימני יחס חיוביים ואהדה להשקעות מעין אלו, ואם תתחיל ההסתדרות של הציונים הכלליים בתעמולה עזה ונמרצה כדי ליצור רצון ודרכים לעליה, תצליח לא רק במשימתה זו אלא תחדש את ימיה כקדם ותזכה שוב למקום מכובד שהיה לה במשך יובל שנים של הוד והדר בדברי ימי היהודים בארצות הברית ובכל הארצות.

הומניסְטֶן יְהוּדִי

מאת ש. הלקין

מורה אני היתר לעצמי לפתוח את דברי הקצרים על מורי ורבי, פרופ' יוסף קלוזנר המנוח, במשהו אישי לחלוטין: כשאני חושב על פרופ' קלוזנר כל ימי חיי כעל מורי ורבי, אין כינויים הללו אך דבר־שפתיים שבנאום פומבי, אלא קביעת עובדה, שמשמעותה פועלת בחיי זה כחמשים שנה, לפחות. אנשים, שהיו ילדים וזעירים לפני חמשים ואפילו ארבעים שנה, ובפרט אנשים יוצאי תחום־המושב שברוסיה, בודאי שיבינו לי, באמרי כי ראשית חינוכי והשכלתי, האבטוֹדיד־ק־טית עד גיל בית־ספר־תיכון בניו-יורק בשנת 1914, היא עצמה מחייבת אותי כל ימי חיי לראות את פרופ' קלוזנר כמורי ורבי משנות ילדותי כמעט: הספר הראשון באנתרופולוגיה, שלמדתי מעולם, היה ספרו, הספר הראשון, שהכניסני לראשית הבנה היסטורית־ביקורתית בתולדות ישראל בתקופת המקרא ובמקרא עצמו — היה ספרו; ראשית הבנתי בשאלות פילולוגיות, בלשון העברית בפרט, ואף ראשית כניסתי לבעיית קיומו של עם ישראל, טיבו ומהותו במשך הדורות, נתאפשרו לי על פי קריאתי במאמרים משלו, מאמרים רבים, רחבים, ומלמדים להשכיל, שנתפרסמו עוד שנים אחרות לפני לידתי, החל ב"מלים מחודשות וכתובה תמה", שהופיע ב"המליץ" בשנת תרנ"ג, בעודי משתדל להשכיל־להבין מתוך חטוט רעבתני בספרי־השכלה בכרכים של כתבי־עת עבריים, שהייתי בולע בספרייה פרטית אחת של משכיל אחד בעיירתי על נהר הדניפר. כן, אנשים שראשית חינוכם והשכלתם לא חלה במזרח־אירופה, ברוסיה הקיסרית בפרט, אפשר, יראו בדברי הגזמה מרובה. אבל אלה, שהורתם ולידתם ותחילת כניסתם לעולם־התרבות, היהודי מזה והאנושי־הכללי מזה, משם הם, בודאי יכירו וידעו, שאין שום הפרזה בדברי, כשאני אומר: מורי ורבי הראשון בשטחי־עיון שונים היה פרופ' יוסף קלוזנר, שהעמיד לו תלמידים רבים כמוני שנים רבות קודם לפרופיסורה שלו באוניברסיטה העברית שלנו ואפילו קודם להוראתו בישיבה שבאודיסה, כמוני כמהם יודעים אנחנו, כי הוא שפתח לפנינו שערים להשכלה

(על פי הרצאה באוניברסיטת העברית בירושלים בטלאת שלשים לפטירתו של פרופ'

יוסף קלוזנר, ז"ל.)

כללית ויהודית כמורה טוב, פופולרי ונוח מאד בשדות מחקר ועיון שונים. ועל אחת כמה כמה, שראשית כניסתנו להבנת הספרות העברית החדשה נעוצה בקריאת מאמריו — החל ב"ברור דברים", זו תשובתו לבריינין בעניין דיעותיו על יל"ג, ב"המליץ" תרנ"ג, ועד להיסטוריה הקפיטלית שלו לספרות העברית החדשה.

בודאי לא הוא היה היחידי בין אלה, שלימדונו פרק בהבנת ספרותנו החדשה בראשית המאה הזאת: מורים גדולים מסוגו, ולעתים אף נערצים עלינו ממנו בראשית המאה, בכל הנוגע לספרות העברית החדשה, היו בריינין, פרישמן, ברדיצ'בסקי ועוד ועוד. אלא שאפילו הלך לבנו שבי אחרי פרישמן וברדיצ'בסקי בהבנתם בספרות העברית החדשה ובתביעותיהם ממנה — יותר משנטה לבנו אחרי פרופ' קלוזנר — נדמה לי, כי מבחינת הדעת, אם לא מבחינת הלב, היה הוא המפרנס את הדעת יותר מה מתחילתו, שכן בכתיבתו־הוראתו בענייני הספרות העברית החדשה, בני זמנו ואלה הקודמים לזמנו בתקופת־ההשכלה, אתה מבחין בו מתחילתו שתי נטיות מובהקות של החוקר: א) מכיר אתה בו מתחילתו את הרצון לנתח את היצירה או את היוצר או את השאלה הספרותית, שהוא עוסק בה, ניתוח הגיוני, שאתה יכול להעמידו על יסודותיו לפי הדוקומנטציה הטכסטואלית המלאה, שהוא מביא; ב) מכיר אתה בו מתחילתו את הרצון להבין, הקודם לרצון האישי, להורות ליוצר את דרכו ביצירתו. כלומר: אם אתה רואה באותו זמן את פרישמן, למשל, נוטה לבטל כמעט את כל ספרותנו החדשה בשם אידיאות א־פריאורי, הפועלות בו לפי הכרתו הרחבה בספרות אירופה, הרומנטית בפרט; ואם אתה רואה את ברדיצ'בסקי בו באותו זמן מתמרמר על היצירה העברית, עם כל אהבתו הרבה לה, ותובע ממנה, מן היצירה הספרותית העברית, תביעות אמנותיות, שאינן מתגשמות בה — הרי ביקרתו של פרופ' קלוזנר באותו הזמן לעולם בנחת נשמעת, משום שאף באותו זמן, הרבה הרבה שנים קודם למאמציו הגדולים והמוצלחים להפוך את הספרות העברית החדשה למקצוע־חקירה אקדמי, ראוי לשמו או למקצוע שהוא 'אוניברזיטאטספאהיג', כפי שאהב לומר בשנות העשרים למאה הזאת — אף באותן שנים רחוקות היה הוא המסביר את הבעיות הספרותיות "הבוערות", המנסה לבדוק את הבעיות הללו בדיקה זהירה, ללא שידרוש מראש דרישה תיאורטית זו או זו מתהליכי־היצירה ומהליכות־היוצר. יש לשוב ולקרוא גם את מאמריו הראשונים בשאלות ספרותיות, ולא דווקא אלה, שנכנסו לאחר כך לתוך הכרכים של "יוצרים ובונים" או ששובצו בתוך פרקים בהיסטוריה של הספרות שלו — אלא דברים כגון "על הנובלות של ר. א. ברודס", ב"הצפירה", תרנ"ד, או "רוחות מנשבות", שהוא כמעט ספר קטן שלם, הנכתב אמנם כהוספה ל"הומן" בעריכתו של עזרא גולדין בשנת תרנ"ו, ואף על פי כן הוא ביקורת מפורטת ממש על שני ספרי "הפרדס", שערך והוציא רבניצקי קודם לכן — יש לשוב ולקרוא את המאמרים הראשונים האלה, כדי להוכיח בתכונתו זו הניתוחית־הטכסטואלית שבקלוזנר המבקר הצעיר, הצעיר מאד, שתחילתו כבר מעידה על תכונותיו כהיסטוריון של הספרות. כאדם המקדים את הראייה בניתן

ובנתון לתביעותיו מן הנותן ומן המתן שלו, ואפילו הוא תובע מה שהוא תובע לאחר הדיון בניתן ובנתון.

אפשר, עמד לו כוחו זה המחקרי-ההיסטורי אף בראשית דרכו בתולדות ספרותנו החדשה, משום שהוא עצמו לא התיימר מעולם להיות יוצר-אמן, הכותב בעצמו דברים שבספרות יפה, כרוב בני-דורו בביקורת העברית, מלבד מעטים מאד מבני "המהלך החדש", כגון מ. אהרנפרייז ויהושע טהון. כלומר: רחוק הוא מתחילתו מן הביקורת הספרותית האימפרסיוניסטית, משום שהוא עצמו אינו עוסק בכתיבת שירים וסיפורים כפרישמן, כברדיצ'בסקי, כבריינין וזולתם. ולא זו בלבד, אלא שבעודו נער בן 15, כשהוא מכשיר עצמו לכניסה לאוניברסיטה, כשמונה שנים קודם לכניסתו לאוניברסיטה של היידלברג, הוא לומד את הלשונות הקלטיות וגם את החדשות, האנגלית והצרפתית בתובן, והוא נכנס לקריאה גם בתולדות-הספרויות האירופיות גם בביקורת בעלת-המסורת, המלווה את הספרויות הללו בזמנו, אבל אף אם הסבר זה לתכונה המחקרית-האובייקטיבית שבדרכו כמבקר צעיר הוא הסבר נכון, הרי מפליאה עוד יותר העובדה, שבכל הנוגע לתביעות מן הספרות העברית החדשה, כפי שהתבטאו על ידי בריינין ופרישמן מזה ועל ידי בני "המהלך החדש" מזה, על ידי ברדיצ'בסקי בפרט, הצטרף קלוזנר שלא מדעת אל ראשי המהפכה הזאת בספרותנו, הנלחמים באחד-העם ובדיעותיו על צרכי הספרות העברית ומגמותיה המכוונות, החייבות להיות מכוונות, לפי אחד-העם.

הצטרפות זו שלא מדעת אל מחנה "המהלך החדש" מצד קלוזנר הצעיר, אל המחנה הלוחם באחד-העם בספרות — מה פירושה? עובדה מוזרה היא בתולדות ספרותנו באותו פרק-זמן, ואף לאחר כך, שכל כמה שהיוצר העברי, המשורר והמספר, נוטה אחרי אחד-העם בדעותיו הציוניות-הרוחניות, היינו: בדיעותיו של הרצל ונורדוי — כל כמה שהמשורר והמספר העבריים בדורו של ביאליק חשים וכואבים בתורתו של אחד-העם ומגשימים אותם ביצירתם ממש, הרי כולם כאחד (וביאליק עצמו בתוכם) מתמרדים באחד-העם בכל הנוגע להשקפותיו הספרותיות ואינם מקבלים על עצמם עול תורתו, זו התובעת את ההסתגרות בנושאים יהודיים-יהודתיים בלבד גם מבחינה אמנותית-ספרותית. להיפך, כל בני-דורו של ביאליק, (ושוב: ביאליק בתוכם), מרחיבים את יצירתם עד כדי לקלוט גם חוויות אנושיות-כלליות סתם, שעליהן גזר אחד העם כלייה בדיעותיו הספרותיות. אבל אם לא כל כך קשה להבין את ההתמרדות באחד-העם מצד היוצר עצמו שלא מדעת בכל הנוגע ליצירתו היפה, הרי קשה הדבר יותר להולמו, כשאתה מוצא את קלוזנר, הרואה את עצמו תלמיד ותיק של אחד העם מדעת ובהכרה, פורש אף הוא מרבו הרבה שנים קודם לכניסתו לעריכת "השלוח", בתחילת תרס"ג, ותובע אף הוא מן הספרות היפה שלא מדעת מה שתובע ממנה בשצף-קצף אדם כברדיצ'בסקי לגבי הרחבת התחומים של תכניה ונושאייה וחוויותיה. על כרחך אתה אומר איפוא: אותו קלוזנר, המעריך את אחד-העם בפועל-ממש, כמעט אינו מכיר

באותה סתירה שבין הערצתו לבעל הציונות הרוחנית לבין אהבתו לספרות היפה, המפעמת אותו עד כדי נונקונפורמיזם מוחלט, כאילו אף הוא עצמו יוצר-משורר באותה ספרות, השואפת להרחבת גבוליה.

אלא שעם כל המפליא בענין זה בדמותו של פרופ' קלוזנר — לא יקשה להבין את הפליאה הזאת, אם אך זוכר אתה שני דברים, שהם שני סימנים מובהקים, לפי הרגשתי, לטיב מהותה של עבודת פרופ' קלוזנר בכללותה. הסימן האחד: כל עבודתו בספרות העברית החדשה, המחקרית והפובליציסטית יחד, הריהי עבודת אדם, שהיה עצמו שותף להתהוותה של התקופה הנדונה על כל הזעזועים הגדולים, שנתרחשו בקרבה, כל אותם עניינים רוחניים מרובים, השאלות והתשובות בחיי ישראל ותרבותו כהוה — ובמידה רבה בעבר — שנתרקמו לתוך ארג עבודתה הם העניינים הרוחניים, שהתקופה כולה חייתה אותם, שאלות קיומנו ותרבותנו ותשובות על השאלות האלה, שהתקופה הגתה אותם מתוכיותה הפנימית ביותר, כאבה אותם כמכה בבשרה החי. הוזה אומר: הפרופסור קלוזנר, לא זו בלבד שניסח אותם עניינים רוחניים תרבותיים שבחי-העם, בומן החדש בפרט, אלא שחי אותם עניינים וזוה אותם ברוח תקופתו כולה, וממילא נעשה שלא מדעת אחד מראשוני השואלים את שאלות התקופה, הרבות והמנומרות, ואחד הראשונים המשיבים על שאלות הללו. הסימן השני לאופייה ולרוחה של עבודת פרופסור קלוזנר בספרות העברית החדשה הוא, שעם כל ראייתו המקיפה בבעיות הכבדות והקשות, שנתרגשו עלינו בפרק הזמן המדובר כפורעניות שונות ומשונות בחיי גופה ורוחה של האומה, עם כל הלבטים, שהתלבט גם הוא באותן שאלות נפתלות, שהסעירוהו בתוך שאר בני-דורו, עד שהיה גם הוא אחד מן הלוחמים העזים ביותר, בני דורו, באותה חתירה, שחתרו כולם לקראת דרך כלשהי בפני האומה ליציאה מן המצר ומבין המצרים — הריהו כמעט האישיות ההרמונית ביותר, שיצרה התקופה. לכאורה, משקפת עבודתו הספרותית גם הוא את ההרס שבתקופה, את החורבן שחרכה בימיו ובמינו אותה בירה עתיקה, יהדות מזרח-אירופה. אף על פי כן עולמו הרוחני שלו כאילו לא נפגע כל עיקר. כביכול, אינו רואה שום סתירה פנימית בין שני הצירים של מרכז-הרוח החדש, שיצר למקלט לעצמו ולתרבות העם כולו לעתיד — בין יהדות לאנושיות. לפיכך מוצא אתה אותו מצד תלמיד נאמן לאחד העם בהבנתו המודעת, בעלת-ההכרה, בבעיות חיינו החדשים, הרוחניים-התרבותיים; ומן הצד השני, אתה מוצא אותו מצטרף שלא מדעת אל לוחמי הדור והדורות, הצעירים מדור אחד-העם, בכל הנוגע להבנת הצרכים הנפשיים-התרבותיים החדשים גם ביצירה הספרותית-האמנותית.

שנות-חיי של פרופ' קלוזנר מקפלות בתוכן את התקופה הדרמטית ביותר בתולדות ישראל בדורות האחרונים. תקופה זו — התפוצץ בה כל חומר-הנפץ כולו, שנצטבר בתולדות העם במשך מאתיים השנה האחרונות, שנות האמנציפציה או המלחמה לאמנציפציה, עד שנתקעקעה הבירה כולה, זו בירת-ישראל ההיסטורית-העממית, שעוד בעיני אחד-העם היא נראית כעומדת על תלה מבחינות ידועות.

וביחוד במזרח אירופה ובמרכזה. כי על כן רבתה המבוכה בשנים המאוחרות האלה בתולדותינו ורבתה הנטייה בספרותנו לבדוק בחורים ובסדקים המרובים, שנפלו בחומה ההיסטורית-העממית, ונבעו ברור לעין בפרק זמן פעולתו של פרופ' קלוזנר בספרותנו. ממילא נעשה פרופ' קלוזנר אף הוא מראשי המתאמצים לבדוק בחורים ובסדקים, שנתגלו בחיינו עם ההתפוצצות הגדולה בחומתם ונעשה אף הוא — בדרך הטבע — אחד מאלה, שהתאזרו עוז לפקח את הגל מעל הנחנקים בתוך עיי-החרבות של המפולת ולהראות דרך אל מעבר למפולת זאל מהלאה ממנה. אלא שהוא שלא כבני-דורו, נכנס בשלום לעבודת ההצלה מן הדליקה ויצא ממנה בשלום. שלא כרוב בני-דורו — ופרישמן וברדיצ'בסקי וביאליק בתוכם — נכנס הרמוני ויצא הרמוני: אם ההומניזם האירופי הוא הנראה בעיני רבים מבני-דורו אף הוא מפוקפק, אף הוא לא-בטוח; אם בעיני כמה מבני-דורו נראה ההומניזם האירופי אף סותר את היהדות ההיסטורית, מערער את אשיותיה, החשופות כבר למדי, הרי בעיני פרופסור קלוזנר — הגשר בין ההומניזם האירופי, "האנושיות" בלשונו, ובין היהדות המודרנית איתן ובטוח כל צרכו. "יהדות ואנושיות" שוב אין שום ניגוד ביניהן, כביכול, אדרבא: זו משלימה את זו, כביכול.

שכן הומניסטן יהודי מיוחד במינו הוא הפרופסור קלוזנר בתקופה, השואלת לנתיבות היהדות בעבר, כדי למצוא את דרכיה בעתיד. וכל תקווה תלויה באפשרות הגאולה שבאותו הומניזם יהודי, שפירושן עד היום: יהדות ואנושיות ממוזגות, אחוזות ודבוקות זו בזו, גם מבחינה היסטורית-כללית מתאים מאד המושג "הומניזם" לתקופתנו, תקופת חזיו ופעולתו של פרופ' קלוזנר, ואפילו אתה מפרש את המושג הזה פירוש שונה קצת מן הרגיל ואינך מעמידו, כפי שנוהגים על פי רוב, כשם נרדף בלבד לרנסנס האירופי או לשלוחה אחת משלוחותיו. על פי רוב מגדירים את ההומניזם האירופי כנגזר מן המלה "הומניסט", היינו: תרבות אנושית-כללית, שאת ערכיה העיקריים ביקשה ומצאה אירופה בתקופת הרנסנס בתרבות הקלסית — היוונית והרומית. אבל אם מותר לפרש את ההומניזם, לפי תכניו הפנימיים, העמוקים יותר, (ומי שיראה בפירוש זה משהו יוצא מגדר הפשט ונכנס לגדר הדרוש — כדאי שייזכר, שהניאור-הומניזם באנגליה במאה העשרים, כגון בהשקפותיו ה"אינסטרורי-מנטליסטיות" של הוגה-הדיעות האנגלי שילר, נוטה דווקא לפירוש זה), יש לגזור את המונח-המושג הנדון לא מ"הומניסט", כי אם מ"הומנוס" — האדם. כי אכן העמיד הרנסנס האירופי את האדם במרכזו של עולם — ראה את האדם עצמו מחונן כוחות-נפש כבירים, שבהם ועל פיהם בלבד חייב האדם וזכאי יחד לחשל את ייעודו בחיים ואת דרכו לקראת ייעודו זה. האדם, היודע לשאול, ממילא חובת-זכותו היא זאת לדעת לענות על שאלותיו, שהוא מתלבט בהן: כוחות-הנפש, שבהם ניחן הוא לבדו בכל מערכות-הבריאה, מחייבים-מזכים אותו למצוא תשובות ופתרונים לשאלותיו. האדם, היודע להסתכל במה שלמעלה ובמה שלמטה, הוא המתחייב להגדיר בעצמו, על דעת עצמו האנושית, מה הוא מוצא למעלה ומה הוא מוצא למטה — ממילא, האדם הוא הקובע את ערכי הנצחי והחולף, את ערכי הטוב והרע, את ערכי היפה

המכוּעַר, והכל על דעת עצמו, על דעתו שלו כיצור חפשי ומחונן דיעה, בינה והשכל, תכונות נעלות הללו, שאינן אלא בו בכל הבריאה כולה והן נעשות מתוך כך תכונות מחייבות-מזכות לגביו. דומה: עדיין לא עמדנו כל צרכנו על יסודותיו של ההומניזם במשמעותו זו, כפי שהיא פועלת בספרותנו העברית החדשה במשך מאתיים השנה האחרונות על כל הסתירות והניגודים שבמשמעות זו — סתירות וניגודים בינה מבחינה נפשית-אנושית טהורה לבין רצון הקיום הלאומי-ההיסטורי, הנראה כסותר אותה בהתפתחות ספרותנו זו מראשיתה ועד היום. סתירות וניגודים הללו מתגלים לה לספרות העברית החדשה במוחצ, מתוך הכרה מדהימה, בתוך שמונים השנה האחרונות, אלא שאחד מן המעטים בה הוא פרופ' קלוזנר בתקופה זו, שאין המשבר הרוחני שבה פוגם כמעט בספירות ההומניזם הבוטח, הבטוח, שבתפיסת-עולמם היהודית. אף הוא עומד על עבר פי אותה תהום, הפוערת לועה לחיינו גלוי לכל עין משנות השמונים למאה שעברה, לכל המאוחר, ואילך, המתנכלת לבלוע את היהדות ההיסטורית-העממית המתערערת. ואף על פי כן אומרת עבודתו הספרותית הרחבה: בטחון, אמונה בהרמוניה הפנימית-הטבעית, כביכול, שבין ההומניזם האישי-האנושי הכללי לבין רצון ההמשך ההיסטורי היהודי, הקיבוצי-הלאומי. רוחב עיוניו בתרבות ישראל והאומות לדורותיהם אף הוא אומר: בטחון באדם ובאדם-היהודי יחד. מתוך כך נעשה פרופ' קלוזנר אחד מן המעטים בתולדות ספרותנו בתקופה המדוברת, שביצרתם משתקפת תקופה זו כתקופה של תחייה לאומית בלבד, ולא כתקופה של תחייה לאומית אף היא.

כל כך רגילים אנו לסמן את פרק הזמן הנדון בתולדות ישראל וספרותו כתקופת-התחייה, שבודאי יישמעו דברים אלה כפרדוקס באוני רבים. אף על פי כן אני מורה היתר לעצמי לומר, שטעות מוסכמת, שגורה יתר על המידה, אני רואה בעובדה, שאנו מוסיפים ללכת בדרך-הרבים הנדושה ומדברים עדיין על התקופה הנדונה כעל תקופת התחייה הלאומית הטהורה. אם אמנם סימנה של תקופה זו, מראשיתה ועד היום, הוא הסיסמה: "שאו ציונה נס ודגל", על צורתיה ונוסחותיה השונות בחיינו ובספרותנו — הרי סימנה השני שלנו בספרותנו העברית, סימן מובהק הרבה יותר מן הראשון, הוא זה שמסתמל מתחילתו על פי 'לאן', 'מחוץ לתחום', 'מאין ולאן', ואפילו על 'פרשת הדרכים'. יחד עם הבטחון בדרך האחת לקראת ההמשך ההיסטורי-הלאומי האפשרי, בדרך העם לציון כפתרון היחידי לשאלת יכלתו להגיע אל 'גאולתו ופדות נפשו', הרי אין עוד פרק בתולדות הספרות העברית החדשה — ותקופת ההשכלה בכלל זה — שבו רווח הספק לגבי רצון העם להמשיך בקיומו, ללכת הלאה בכוחותיו העצמיים, כגון בתקופת-התחייה הזאת דווקא. מתוך כך נעשית התקופה 'הלאומית' בספרותנו ספקנית ואף כופרת לעתים קרובות — ספרות, שיוצריה נקלעים בה מן האמונה בכוחות העם וברצונו לחיות, להוסיף לחיות כעם, אל אי-הבטחון המשותף באותם כוחות ובאותו רצון שבעם לחיות, להוסיף לחיות כעם. ואלא פרופ' קלוזנר, אחד מן המשתתפים הפעילים ביותר בהתהוותה של

התקופה, לא די שהוא יודע את שני הצדדים שבמטבע תחייתנו הלאומית, אלא שלעולם מפעם אותו צד-החיוב, צד האמונה והבטחון הגמורים בלבד, שבאותו מטבע. כשם שההומניסטן-האדם שבו כולו אומר: בטחון בעולם-אירופה, שיסודותיו הרוחניים-התרבותיים מתחילים מתערערים בו עוד לפני מאה שנה כמעט, מאז מתחילה חותרת תחתיהם האוטומיזציה של נפש-היחיד, הקודמת דורות אחדים לדור-האטום, כך ההומניסטן-היהודי שבו אומר: בטחון בעולם-היהדות ההיסטורי, המתמוטט על עבר פי תהום. בטוח איפוא ומאמין פרופ' קלוזנר, שהיהדות וההומניזם הכללי יחד מתמוגים מיוזג טבעי אף ביצירתו של כל יוצר עברי בן-זמנו, בן דורו ודורותיו, ונעמדת יצירה עברית חדשה — בשיר, בסיפור ובמסה — המשקפת, כביכול, את תפיסתו שלו, של פרופ' קלוזנר, בעולם, את הרגשתו שלו בעולם, שאין שום התגוששות בה בין יהדות לאנושיות. אף תקופה מאמינה-כופרת זו שבספרותנו, המעמידה את אחד-העם מזה ואת ברדיצ'בסקי מזה, את ביאליק מזה ואת טשרניחובסקי מזה, את יעקב כהן מזה ואת שניאור מזה, את ברנר מזה ואת עגנון מה — אף תקופה זו אינה מוצאת לה מסתכל מאמין בה יותר מפרופ' קלוזנר, בוטח בערכי החיוביים בתכלית, החיוביים גם מבחינה אנושית-כללית גם מבחינה יהודית-היסטורית.

דומה: אותו יסוד הומניסטי, הקובע בעבודתו המחקרית של פרופ' קלוזנר את זיקת החיוב הגמור כלפי כללות עבודתם של יוצרים עברים בני-דורו, הוא גם היסוד המאחד הפועל במחקריו בהיסטוריה של הספרות העברית החדשה למראשיתה, כפי שהוא פועל בכמה משטחי-עיונו האחרים. דומה: ההומניזם המאמין, המאמין בעצמו ללא שום פקפוק פנימי, הוא המפתח להבנת נטייתו הסינטיטיסטית בעבודתו המחקרית כולה. היוצרים הם ממילא בעיניו גם הבונים, בוני העולם בחסד בכל הדורות ואף בדורות הללו, שנשתבשו דרכיהם כל כך. מכאן אף התקשרותו מתחילתו אל חקר תולדותיה של הספרות העברית החדשה — התקשרות טבעית, ראשונית, ולוא גם לא ראשונה, לפי דבריו הוא, כשהיה רגיל לומר, שההיסטוריה הישראלית היא אהבתו הראשונה, ואילו הספרות העברית החדשה בבחינת „אהבה שניה היא לו“. גם היסטוריה של הספרות העברית החדשה לא היתה בעיניו עניין מופשט, כי אם עניין של חיים, חיי אדם מישראל על אותה הבחנה שבה, האמתית או חמדומה, בין אדם ליהודי ועל המאמץ למוג את האדם ביהודי ואת היהודי באדם. את בעיית-היסוד הזאת חי הפרופיסור קלוזנר מתחילתו במחקריו בתולדות הספרות העברית החדשה על הוויתיה הביור-ביבליוגרפיות ועל שאלותיה ההיסטוריוסופיות. אין איפוא כל פלא, שהוא הוא שהקים ראשון את הבניין הגדול הראשון בחקירת הספרות הזאת: האדם והחוקר שבו חיו, חיו ממש, את התהוותה של היסטוריה ספרותית זו, אף היא, כיון שגם כאדם גם בחוקר חי בכל נפשו ומאודו את התהוותו של התקופה ההיסטורית הגדולה, המתגלמת בפנים רבים ושונים כל כך בספרותנו החדשה.

שְׂרָשִׁים

מאת ש. ל. בלאנק

(מן הספר על אדמת אמריקה)

אחרי חנוכת ההיכל שערי אליהו אשר בארלינגטון, שהיתה לשיחה בפי הבריות שם, עלתה השאלה על הפרק, מרא דאתרא מה יהא עליו? היו זקני הדור בכה וצעירי הדור בכה.

ובראש העוסקים בצרכי הציבור בארלינגטון הדוד מנשה, שהיה לבו הולך תחילה אחרי "רב משלנו", כדי להתחמם כנגד אורו לעת זקנה. ולמה שינה את טעמו ובשם ראביי התחיל דוגל פתאום? הרי דברים בגו. בן זקונו ראביי היה, ויולי שמו, שלא ביקש לעשות הרבנות קרדום לחפור בו אלא נכנס למכון למדעי היהדות, ולסוף כמה שנים קיבל תואר דוקטור לפילוסופיה ומרביץ תורה בבית מדרש לרבנים. ועליו תפארת אבא, הדוד מנשה, רוכל לפנים בסיקונד סטריטי ששחקה לו השעה להגיע למעות ולנכסים ונעשה אדון על התעשיה "משקאות בראדי ובניו".

בימות החול היה דוקטור בראדי שוהה במטרופולין לרגל משרתו שם, אבל בשבת וביום טוב וכן בירחי הקיץ היה עושה אצל אבא ששני חדרים לו בביתו, אחד לספריה ואחד לדירה. כל אחיו כבר בנו להם בתים בארלינגטון, יצא הוא שהיה שרוי בלא אשה ופרוש למשנה ועל הוריו צרכיו וטרחותיו. במחלוקת על מנהיג רוחני הניח משנתו הסדורה, שראה עת לעשות. ולפי שלא היה כוחו אלא בפיו, היה מכריך אחריו את צעירי הדור לתבוע ראביי, היודע להלוך לרוח הזמן ומדבר כלשונם.

וארלינגטון כמרקחה.

הילכך היה אבא אומר עכשיו טוב לאשר בן יקיר זה אמר טוב, וכשיצאו עליו עוררים מתוך עמיתיו, שמן היכין ובוועז בהם היה, לומר לפניו, כל כך למה, מנשה? אי, איפוא, משאלת לבך ל"רב משלנו", מנשה? היה משיב להם ואומר, שבענין דידן, הכול מודים, יפה כוחו של הבן מכוחו של האב. משל, למה הדבר דומה? לקונה טבעת טובה, דברי הנפח ודברי צורף הזהב דברי מי שומעים.

אי ? ולא עוד, אלא מעכשיו היה הדוד מנשה מתמכר לאידיאלו החדש בכל הלהט שבנשמתו, כדרכו בקודש. הוא לא היה מצהיר ברבים כמה מעלות טובות לראביי על ארלינגטון, אלא משמו של בן הזקונים, אילן גדול לתלות בו אי, דוקטור לפי-לוסופיה, רבותי! מי שמלמד תורה ומצוות ומעשים טובים לרבנים מישראל, רבותי! ולא יחידי היה מתנבא עכשיו במחנה, אלא עמית וחבר לדעה לו — הלא הוא הפרוידנט של ההיכל שערי אליהו מיסטר איזידור מיציס בכבודו ובעצמו. היו הכול בארלינגטון תוהים עליו על ר' איצי מאיר, מן החרדים על דבר ד', מה ראה שעבר אל הצד שכנגד ? ולא נחה דעתם עד שהסיקה, שהלך אחרי אשתו. הא כיצד ?

אמרו עליה, על הגברת מיציס שלא המלכה בתוך כוורתה בלבד היתה, אלא אף המוח של הפירמה הנודעת בשם „ריאל עסטייט של איזידור מיציס ובניו“. כל ימיה חולנית היתה, אבל עם זה לא היתה נמנעת מלהגות בספרי השירים של גדולי המשוררים האנגליים, לחם חוקה יום-יום, שהיו מחיים בה געגועים ומאוויים וחלומות נעורים. בשנתיים האחרונות היתה כמעט צמודה אל כורסת-הנכים מפני פוגרה קשה שפגעה בה. מכל מקום לא היה כל דבר ודבר שנפל בארלינגטון שלא תגיב עליהם על פי דרכה. מיני היה שמה.

ולמרא דאתרא, סלע המחלוקת בארלינגסטון, הלכה לשיטתה מאז, שלעולם יהיו האבות מוותרים, בטובתם ושלא בטובתם, שלבניהם העתיד. לדוגמה נטלה את בניהם הם, שהיו כבר עומדים ברשות עצמם, שכדי לקרובם אל עמם ולדתו, מצווה עלינו ליתן להם לדלות מתוך הבארות הכשרות בעיניהם.

התפס איצי מאיר את הכוונה של לשונה הנמלצת ? הולך תמים היה בעלה ומאמין באמונה שלמה, שאין הברכה מצוייה בביתו אלא בזכותה. מכאן, שלא היה עושה כל מעשה מעולם עד שלא נמלך בה תחילה. ואף-על-פי שהמועצה פעמים שקולה היתה. אבא ואמא ושני הבנים, היתה ההלכה לרוב כמותה. במה דברים אמורים בעסקיהם, אבל בדברים שבלב, שהוא היה הולך בשם אלוהיו והיא בשם אלוהיה, כמרא דאתרא לדוגמה — הנשא פניה גם לדבר הזה ? סידור כל-בו היה לר' איצי מאיר. בוצינא קדישא שמו, שהיה יקר לו מכל הון, שאבא ז"ל, מלמד דרדקי בעיירה אחת בפולין המדינה, נתן לו במתנה מלפני הרבה שנים. הרי בין שאר דברי חכמים וחידותם ומשלי המגיד מדובנה בעברי טייטש, שהיו כל ימיו נר לרגליו הן בדברים שבין אדם למקום והן בדברים שבין אדם לחברו, נאמר שם על מצוות הקדוש-ברוך-הוא לאברהם אבינו בענין שרה והגר שפחתה המצרית וישמעאל בנה, כל אשר תאמר אליך שרה שמע בקולה — „בקול רוח הקודש שבה“.

אף הוא עשה כך.

ברם המחלוקת סופה הפכה לא לשם שמים; מה אתם בקרי אף אני בקרי. ובין הנרגנים שכאן מצאו מקום לגבות את חובם, והרי מידה כנגד מידה, שמפרידה

בין הדבקים וגורמת לשנאת חינם. הגיעו הדברים לידי כך, עד שהיו החרדים עומדים לפרוש מן הכלל. בבית כנסת משלהם וברב כלבבם.

כיוון שהדוד מנשה שמע כך, מיד קפץ מתוך עורו, כאילו נבלה עתידה היתה שתיעשה חלילה בארלינגטון, וביקש לכהות בהם, באבי אבות אבותיהם, "מוכי-שחין" שכמותם! — והניאה סריל אשתו. סריל זו, שהיה בעלה מכנה בשם "רביעית העוף" שלי שלא בפניה, במה כוחה שהיה "שמשון" זה כפוף לה ביודעים ובלא יודעים? הנסתרות לד', והנגלות — די לה, לאותה אשה גוצה וצנומה, שתפרש בשמו, מנ—שה! שיהא מוכן לספוג ארבעים חסר אחת, במחילה, גניח, שגוזמה נקטו ליצני הדור, בין בסיקונד סטריט בשעתם ובין בארלינגטון בימינו, שכבר בני בנים להם. ברם סוד גלוי הוא, שכל אימת שהדוד מנשה מתרתת, אחד בעסקי המשפחה ואחד בעסקי הציבור, אם אין הדבר לרצון לה, הריהי עומדת ומערה עליו צונניו, במענה לשונה הכתוב מדבר, מיד הבלו מתפוגג מתוכו; הדוד מנשה במהדורה חדשה.

ולמה שינתה ממנהגה והלכה עכשיו אחרי בעלה? הרי טעמה ינימוקה עמה, הכול יודעים, שלא הקדישה סריל את המגרש שרכשה לה ב"צוררה" היא מלפני כמה שנים לבנין בית אלוהים אלא בתנאי, שיהא נקרא שמו שערי אליהו על שם הגר"א זצ"ל, שנצר מגזעו היתה ושיהיה יד ושם לו בארלינגטון. ולפי שראשיתה של הקהילה כאן מצער היתה, הרי עוד בית תפילה ואפילו מעט — מהודו והדרו של ההיכל יהא מחסר, משל לשני מלכים המשתמשים בכתר אחד. כל זמן שלא היו היריבים אלא מתדיינים ומתנצים בעלמא, הרי אפילו מולקין זה ראשו של זה לא היתה נוקפת באצבע, כיוון שיצאה המחלוקת מכלל הלכה ונכנסה לכלל מעשה — שוב נכנסה בעבי הקורה. ומאחר שבעלה, הכול מודים, ראש הבוחשים בתוך קלחת הקהל של ארלינגטון היה, הרי פעם אחת עמדה ושיברה את אונו בלשון רכה משמוך, כלל גדול ששנתה בבית מדרשה של אמה ע"ה, שאין צדים זבובים במרור אלא בדבש.

ומנשה גחן — והיא לחשה לו.

איש יהודי היה בארלינגטון ומיסטר סירקיס שמו, שהדוד מנשה היה אומר עליו שלושה דברים אלו: א. שמכל זקנו לפניו, שהיה יורד לו על פי מידותיו, לא נשתייר אלא קמצוץ של שער מתחת לשפתיו הבשריות, זכר לחורבן; ב. שלא נתעגלה כריסו ולא הוורידו לחייו המלאות, אלא בזכות הכבדים והקורקבנים של עופות מפוטמים, שהיה מחמד ומתאווה להם, ובזכות כוס יין שלפניהם ולאחריהם; ג. שהיה צבוע וגונב דעת המקום. לשעבר שו"ב קצב היה, שלא רצה להיות מלקט תחת שולחנות זרים אלא אדם עומד ברשות עצמו, ולא תהא על המעשה, וסימנך, שזכה לכמה איטלויים בפניות שונות שבכרך ומלאכתו בהם כבר נעשית על ידי בניו וחתניו. אף הוא התנחם על פתחה של זקנה באשה נאה קטנה ממנו בעשר שנים ומעלה אחרי מות אשת נעוריו. מה עשה? ספה עליה עוד שניים שמרתיבים דעתו של אדם, דירה נאה וכלים נאים, זאכל פירותיו בעולם הזה.

הוא היה ראש המדברים של החרדים אשר בארלינגטון. הדוד מנשה כינהו בשם: 'יאך'*) הגאליצאי. כל אימת ששניים הללו היו מזדמנים באקראי לכפיפה אחת, היו כתרנגולים הללו הצהובים זה לזה, המוכנים ומזומנים למלוך זה כרבולתו של זה. ולמה היה הדוד מנשה הראשון לפתוח בדרכי שלום? שגזירה יצאה מלפני סריל רעיתו, לאט לך עם, אך מנשה, שהיה עדיין עומד על מידותיו ומרבה מחלוקת בארלינגטון, ביקש לבעוט בעצה ההוגנת שהשיאה לו, עמדה ושנתה לו כלל גדול וחדש מבית מדרשה של אמה, ע"ה, שלטובת הבריות ולהנאתם פעמים אפילו גנב מורידין אותו מעל התליה.

והוא נענה לה.

לא היו ימים ארוכים ומיסטר סירקיס גבאי שני להדוד מנשה בהיכל שערי אליהו, מאורע שבירכו עליו בלגימה, כדי לקרב את הרחוקים, ולא עוד אלא שהיה אחד מן השלושה לבחור במרא דאתרא, הוא והדוד מנשה ור' איצי מאיר (דוקטור וו. בראדי בתור יועץ להם) מיד הפך את עורו ופיו שאסר הוא הפה שהתיר — ושולם על ישראל בארלינגטון, מכל מקום היו כמה מן החרדים ממלמלים על העוסקים בצרכי הציבור ואומרים, שאין כוונתם רצוייה וממילא לא יהיו מעשיהם רצויים. ובהם אחד אייב מאכליס, שלמעלה משלושים שנה היו המאזניים במקולין שלו משמינים מפני בשר הבהמה הטמאה שהיה מוכר לאירים שבתוכם היה יושב ומהם לחמו נמצא, עד שלא היה בינו וביניהם ולא כלום. אמרו, שאילמלא מאלי רעיתו, שלא נתנה לנר אלוהים שיכבה בביתה, על פי התנאים שהיו נתונים בהם, היו בניה יוצאים חלילה לתרבות רעה, כיוון שיצא מעסקיו מחמת חולי מעים ודבר הרופאים שחזק עליו, והלך והשתקע בארלינגטון, שוב נעשה חוזר בתשובה, שאפילו צדיקים גמורים לא היו מחמירים על עצמם כמותו.

המחלוקת בארלינגטון פסקה, הכול נתרצו ונתפייסו, חוץ מאייב.

לסוף יצאה המלאכות של ארבעה למטרופולין ולהם יפוי-כוח לעשות כישר בעיניהם. עד שלא יצאו, אמנם, כבר היפלה דוקטור בראדי אחד מצעירי המועמדים לטובה, שלא הוא בלבד, אלא רבים וכן שלמים חזו לו עתידות גדולות, ראביי ישראל פרלין שמו, ולמה לא גילה מיד? שביקש ליתן לאור הנר שיעלה מאליו, ולא טעה.

כיוון שמיסטר סירקיס ראה את המועמד הצעיר, שקולו קול יעקוב וצורתו צורת עשו, בהיר שער ומגולח למשעי, מיד נתמלא קנאת ד' צבאות, עז שעמד והתקין את עצמו להטיל ביצה סרוחה בפני חבריו — הכזה יהא מרא דאתרא שלנו? — ולחדש את המרד ביתר שאת בארלינגטון. ולמה חזר בו פתאום? שאיתה שעה פתח ראביי פרלין במאמע לשון מפליאה, כאילו לא על אדמת אמריקה, אלא בוויילנה המעטירה הורתו ולידתו וגידולו, ולא אידיש ליטאית בעלמא על

*) א"ר.

חינה ועסיסיותה, אלא עם תבלין של זיברי תורה שהיו שני תלמידי החכמים מחליפים ביניהם.

ודעתו התחילה מתיישבת עליו.

הדוד מנשה משכמו ומעלה גבוה ורדב מכל המסובים היה, אבל אותה שעה היה מתבטל בשישים וכאילו היה אומר, מי אני ומה אני בעוונותי הרבים? בין «אנשים אחרים» גברא רבא שתשעה קנים שיחה לו, ואפילו סונט בהם אין ממחים בידו, ואילו כאן עפר ואפר, מבלי דע לפני מי אתה עומד, מנשה! ר' איצי מאיר היה כשיכור מריחה של תורה וכל ישותו הדלה והצנומה כאילו היתה אומרת, ברוך שחלק מחכמתו לבשר ודם. ומיסטר סירקיס במה היה הוגה באותה שעה? במשנת חז"ל אל תסתכל בקנקן וכו'. להודיעך שזרק את קליפתו של ראביי פרלין, לרבות טבעת הקידושין שבאחת מאצבעותיו, שהיתה מנקרת בעיניו ביותר, ואכל את תוכו להנאתו. כן, טעמו נשתנה לחלוטין, משל בא לקלל ינמצא מברך. ומשנכנסו השלושה לישיבה, הרי בלא שהיות הרבה, כאילו היה חושש שמא יקדמנו אחר, הפטיר קצרות — כן לראביי הוזה התפללנו! ר' איצי מאיר, הפרזיזנט של ההיכל שערי אליהו, הוא מה אמר לכך? לא איש דברים היה, אלא מי שתנועותיו לו לפה, הרי מתוך פניו השוחקות היה ניכר, שהטכים עם מר סירקיס, שהמקום הצליח את דרכם. מיהו הדוד מנשה, שבינתיים חזרה לשונו לישנה הביע דעתו כך — לפלל בן פלפל, רבותי!

בו ביום נכתב ונחתם החוזה ביניהם.
ואתו מאורע היה לשיחה בארלינגטון.

לימים עמדה סריל על בעלה מנשה בתמיהה, כלום מאור הגולה ראביי פרלין שהוא מרעיש עליו את ארלינגטון מסופה ועד סופה? שמא כבר זכה לעולם הוזה ולעולם הבא, מנשה, עד שאין לו מעכשיו אלא לדאוג לראביי פרלין, אי? ולמה הולך את הקול עד סיקונד סטריט מקום מגוריהם לפניו כאילו משיח בן דוד רוכב על חמור לבן ראביי פרלין ומנשה מחמרו? ומה ראה שהטריח כתב מערכת «דאס פאלק» לארלינגטון, כדי להודיע טבעו באותו העתון הלוקאלי? הריהו לפניכם רבותי, ראביי פרלין בכבודו ובעצמו שיחורשיגו ותמונתו!

כן, כל כך למה? ראשית, שראביי פרלין נתחבב על הדוד מנשה; ושנית, שהיה בן זקוניו, הדוקטור לפילוסופיה, מדבר בשבתו בפניו ושלא בפניו, ודבריו לאבא כדברי האורים והתומים בשעתם. מעכשיו מימרה זו היתה שגורה בפיהו — הראביי שלנו בוא וראה, היה הדוד מנשה אומר, שלא לן הראביי שלנו בארלינגטון אלא כמה לינות ולא שבת בתוכה אלא שתי שבתות וכבר הספיק להכיר את הכול, את הגברים בשמם ואת הנשים בשמן, ולהתחבב עליהם. ורגליים לשמועה, שלא ממרום עם הארץ מוצאו, אלא משלנו «אנשים אחרים» כמונו. עובד אדמה במדינת נ. י. היה אביו, בזיעת אפים היה אוכל את לחמו, מדיר עצמו ובניו ביתו מכמה וכמה תענוגי עולם הוזה, כדי שיהא סיפק בידו לשלוח את בנו יחידו למקום תורה, להיות רב בישראל. אמו עליו על אביו ד"ל, שזולל וסובא של ספר התהילים

היה, שלא שחרית וערבית בלבד היה אומר את המזמורים השגורים בפייה, אלא חורש זורע וקוצר ומאלם ודיש היה מתקשר על ידו עם אלוהיו שוכן מרומים. כל ערב שבת עם הצות, אפילו השעה קצרה והעבודה דוחקת היה מפסיק באמצע, כדי שיכנס לשבת בקדושה ובטהרה. ומשמו של אבא, בגן עדן מנוחתו, שלא זכה לראות את בנו נסמך להוראה, היה הבן מגיד משלי הדיוט הצריכין לימוד, הן בשיחות חולין והן בדרשותיו מעל הבימה.

ומי שלא שמע את ראביי ישראל פרלין דורש מעניני דיומא בראשון ובשני של חג השבועות בהיכל שערי אליהו לא שמע דרשות נאות מימיו. מי לנו גדול בארלינגטון מדוקטור בראדי? לא היה כבושם הזה, אמר; שפתים ישק! ההיכל היה מלא מון אל זן. אמרו, לא היו ימים בהירים בשחקים כימי החג ההם, כאילו לא גנזם היוצר אור בבית גזויו אלא כדי לזכות בהם את עולמו בכלל ואת ארלינגטון בפרט. החמה הזרימה את אורה לתוך ההיכל פנימה, עד שהאורות שם לקו מפניה. זורי פרחים מריחים היו על הבימה, לפאר בהם את בית אלוהים בחג ביכורים הזה. הבהיק שם המפורש מעשה רוקם שעל הפרוכת, קטיפה שכולה תכלת, „שיויתי ד' לנגד עיני“ באותיות מזהירות שעל גבי ארון הקודש מלמעלה, לרבות הסיד הלכן היה מתגונן על גבי הקירות והתקרה — מכתב אלוהים על גבי הרקע הבהיר.

ואל נא יהא הש"ץ קל בעיניך, שהיה מעריב עתירותיו לפני השומע עתירות עמו ישראל, שהיו מגניחות כל לב ומדמיעות כל עין. ברם תלפיות, הכול מודים, היה ראביי פרלין, שעה שעמד על הבימה באיצטלה דרבנן ונושא דברו על שלושה שהם אחד, הקדוש ברוך הוא אוריתה וישראל. אמרו מחט אילו גשרה אותה שעה היה קולה נשמע. נחמד למראה היה וזן בתנועותיו ובקולו הנעים והצלול. לא דברים נשגבים מבינתם דיבר אלא שווים לכל אדם. לא מתנ"ך ומחז"ל בלבד היה מסמיך, ובלשון שהיו שומעים, אלא אף מן האחרונים, חכמי הדור ומשורריו בכלל, אף פרפראות של משלי הדיוט מצהילים ומרנינים. כן, הוא יצא ידי חובת האבות והבנים; באידיש ובאנגלית, הפיוט אקדמות בנוסח המקובל בתפוצות, קריאת עשרת הדברות — אכן, קבלה מדור לדור, מעין נעשה ונשמע בלי אומר ודברים, לא הספיק ראביי פרלין לסיים וכתים-כתים של ציפרים למיניהם ולצבעיהם ולקולותיהם התחילו מתכנשים לפני החלונות לומר זמירות, כאילו מלאכות של גן-העבות העוצר את השכינה מכל עבריה היו — לברך את יהודי ארלינגטון בחגים לשמחה.

כה לחי. כה לחי.

אחרי התפילה ירדו המתפללים לקומה התחתונה, לתוך האולם רחב-הידיים המזומן לוועודים למיניהם, כדי לקדש את החג על יין ומיני תרגימה שאגודת האחיות הואילה להתקין הבוקר, ועל שולחנות פרושים במפות לבנות, לא היו כאן לא יושבים ראשונה ולא יושבים אחרונה, אלא מין תמחוי שהכול בו משביע את העין, ואיש הערב לחיכו היה אוכל ושותה.

מי לא היה נוכח באותו מעמד ובאותה שעה? בהם מודעינו מאו, מימות סיקונד סטריט ועד הנה, הם ונשיהם ובניהם וכלותיהם. ישנים גם חדשים מקרוב באו לעשרות, כן ירבו טובה ורבה אדמת השכונה. פרסאות על פרסאות, אף-על-פי שמעלות ומורדות היא עשויה ומיוערת פה ושם, שחלק מגן-העבות שבמורד היתה, מגרשים מגרשים היא נמכרת ודירות נבנות עליהם על-ידי הפירמה „ריאל עסטיט של איזידור מיציס ובניו“, ואין שנה יוצאת שלא יהיו מברכים על המוגמר — סימטה חדשה מתוספת על הקודמות והנקראות בשם: לינקולן, וושינגטון, ז'פרסון וכו'. והדרים בהם לא אורחים פורחים, שהיום הם כאן ומחר בשכונה אחרת, אלא ישיבתם ישיבת קבע, בעלי-בתים אמידים, שמקור מחיתם אי-שם בתוך הכרד ומקום מגוריהם בארלינגטון, שמוניטין לה בנופה היפה ובאווירה הטוב, שברמה היא יושבת. ולהם דירות נאות המרחיבות את הדעת, שאילנות מתוקים לפני כל אחת ואחת, קן לציפרים מזמרות ולסנאים משחקים לפני הבריות, ובגרדזים מכוניות משלהם. כולם חברים להיכל שערי אליהו הבנוי לתלפיות, שנדרם נדר ותרומתם תרומה, כשם ששמרו מוצא שפתיהם עד שלא נבנה, איש איש כאשר ידבנו לבו, כך עתידים הם אי"ה לתרום כהנה וכהנה להחזקתו ולשיפוצו ושיפורו. והצעירים רבים וכן שלמים בלא עין הרע שעליהם תפארת ארלינגטון. כמארטין פרידמאן ושני הרופאים ועורכי הדין והרוקח מגידולי המקום, הם ונשיהם. ואל נא יהיו האחרים קלים בעיניך, שאם השכלה גבוהה אין להם יזמה וכושר דעת להם; עסקיהם הטובים למיניהם יוכיחו. ומעשי אבותיהם סימן להם, שהיו נתבעים לבית אלוהים ונותנים לצרכי הציבור ונותנים. אמנם לאשר תפנה מילת וזיראין ועדיים וקישוטים למיניהם, המרהיבים כל עין בססגוניותם, כאילו לא נועדו לכאן אלא לשם התחרות של כל מיני תפאורת ותלבושת, עם כל זה מעורבים בדעת זה עם זה, כאילו בני משפחה גדולה אחת היו.

אף הפוליטיקאי מיסטר גולד ורעיתו לא נפקד מקומם. דעת יהודי ארלינגטון לא היתה נוחה הימנו, כידוע, משום שלא היה מקרב להם אלא בשעת הנאתו ואינו עומד להם בשעת דוחקם אלא אם כן לא סרחו עליו ועל מפלגתו. מה ראה שהניח את עסקי מפלגתו, שהיו הבחירות הלוקליות ממשמשות ובא אל הרינה ואל התפילה ביום ראשון וביום שני של חג השבועות, מי ששרשיו בדת אבותיו רופפים, ולא היה בא לבית התפילה אלא להזכיר נשמות ביום הכיפורים בלבד? היו הבריות דורשים זאת לגנאי ואומרים, שלא נתכוון בכך אלא כדי לעשות נפשות למפלגתו הרפובליקנית. הוא היה מן הראשונים לברך את ראביי פרלין ולהפליג בשבחיו, שהוא נואם בחסד, של „כוח“ כמותו תתפלל כל מפלגה פוליטית. מתוך כך התחייב, שכל אימת שיהא נתבע להיכל יתן בעין יפה. ואם „טובה“, אחד לפרט ואחד לכלל — כאן הבלית את חוזהו ונעץ שתי בהנות ידיו לתוך חזיתו הלבנה, אחת מכאן ואחת מכאן — אפילו הוא צריך לבוא לראש העיריה, או לפני אחד הסנטורים!

ראביי פרלין הודה לו בשחוק-הן על שפתיו.

והדוד מנשה כיוון שנכנס בו היין שוב יצא סודו — מוכן ומוזמן לחבק עולם ומלואו בזרועותיו. כל כך למה? שעל שנים תמך יתדותיו. א. על הראב"י שלנו, שאמר בפירוש בדרשתו היום, שאין השכינה שורה אלא מתוך שמחה. ב. על בן זקוניו, שכיחה באמא, למה תניא את אבא מלחוג את חגו על פי דרכו? ברם היא, שמעולם לא היה ניצוץ עולה בה ללהב, לא נתפעלה לא מכהויו של בנה, הדוקטור לפילוסופיה, ולא ממאמריו של ראב"י פרלין, אלא עמדה והתרתה בו במנשה, שאם ישנה את טעמו ומעשי מוקיונים מעשיו — אך הוא לא שמע טופה של אותה אתראה, שכבר היה ממנה והלאה, כאילו היה חס על כל רגע של התערותה שלא ילך לאיבוד, הרי מה עשה? היה מתרפק על כל הבא לקראתו ופוזמן אחד בפיהו, מה ארחמך, יקירי! לא את עמיתו בלבד, שעברו יחד כל שבעה מדורי עוני ותלאה משעה שדרכה כך רגלם על האדמה הטובה הזאת ועד הנה, שהגיעם המקום לזמן הנה לחוג חגיגה מעושר ונחת, אלא אף את החדשים, לרבות את יאך הגאליצאי ואת הפוליטיקאי מיסטר גולד — כולנו בנים לאבינו שבשמים, אי? אביו זקנו, בגן-עדן מנוחתו, כשהיה בגילופין, על הרוב בשמחת תורה, אחת שאל מאת אלוהים אותה היה מבקש בקול — להיות כפרת כל עמו ישראל; אף נכדו מנשה כך.

לחיים, אחים, לחיים!

לא נתקררה דעתו של הדוד מנשה, עד שעמד והיווה מעגל של מחוללים. כלום לא אמר הראב"י שלנו, שאין השכינה שורה אלא מתוך שמחה. אי? לכן כל הצמא להתערותה בחג הקדוש הזה, חג מתן תורתנו — יבוא אליו, והם באו אליו, אנשים ונשים, צעיר וזקן, כל מי שנר אלוהים בלבו ובהם ראב"י בראדי וראב"י פרלין והש"ץ, שהיו מלהיבים את הלבבות בזמירות חסידים, הגולות עם ישראל ממקום אל מקום. הכול החרו — החזיקו אחריהם.

...וט—הר ל—ב—נו!

תורה — צווה — לנו — משה!

אי — אי — אי!

לחיים ביקשה סריל לפרוש מן הציבור על כורחה נסחפה עם הזרם ביד מנשה, היא וסידי ומאלי ומרי — הלעת הזאת יעמדו מנגד, אי? וכלום אייב, הלוא הוא „אייב החוזר בתשובה“, ייפטר בלא לגימה ובלא מחולות המקרבים לבבות אי? כלום כך דרכו של יהודי בחג מתן תורתנו אי? לא, אייב לא יכול לעמוד בפני ידידו מנשה, יד על כתף, אחא; נר לכלל נר לפרט! לא, פורשים לא היו מעתה, לא מן הגברים ולא מן הנשים, אלא הכול נעשו אגודה אחת על ידי אמונה אחת, תורה אחת, גוי אחד, אבות ובנים יחד.

אכן לא היו ימים טובים כימים ההם בארלינגטון.

אִישׁוֹת וְתַרְבוֹת

לְדַמוּתוֹ שֶׁל הַדּוֹר הַצַּעִיר בְּמִדְיַת יִשְׂרָאֵל

מֵאֵת בְּנִימִין זֹלְמַן

קוּוִים לְדַמוּתָהּ שֶׁל הַתְּרַבּוֹת הַיִּשְׂרָאֵלִית

מְרַאשִׁיתָהּ שֶׁל הַהִשְׁכָּלָה וְהַהֲתַבּוּלְלוּת צִפָּה הַשְּׁאֵלָה : הַאֵם הַיְהוּדוֹת הִיא כְּאֶחַת הַדְּתוֹת הַבִּינְלָאוּמִיּוֹת, כְּגוֹן הַקָּאֲתוֹלִיּוֹת אוֹ הַפְּרוֹטֶסְטָאֲנְטִיּוֹת, אוֹ שְׁהִיא לְאוּמִיּוֹת חֲדוֹרַת רוּחַ הַמַּסּוֹרַת הַדְּתִית ? הַמַּתְבּוּלְלִים לְמִינֵיהֶם הַשְּׁתַדְּלוּ לְפַלֵּג אֶת עַם יִשְׂרָאֵל וּקְרָאוּ לְעִצְמָם גְּרַמְנִים אוֹ צִרְפְּתִים אוֹ אַמְרִיקָאִים בְּנֵי דַת מִשָּׁה, כְּאִילוֹ דַּת מִשָּׁה אֵינָהּ מְקַפֶּלֶת בְּתוֹכָהּ אֶת הַרְעִיּוֹן הַמְשִׁיחִי, אֶת מַתָּן אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל לְעַם יִשְׂרָאֵל עַל יְדֵי הַבּוֹרָא, כְּאִילוֹ הַשֵּׁם לֹא „בָּחַר בָּנוּ מִכָּל עַם“ (וְלֹא מִכָּל דַּת !), וְכִאִילוֹ לֹא הִיא כָּל קֶשֶׁר בֵּין מוֹשְׁגֵי הַדַּת שֶׁלֵּנוּ לְבֵין הַמַּסּוֹרַת הַהִיסְטוֹרִית־הַלְּאוּמִית שֶׁלֵּנוּ הַמְקַדְּשֵׁת אֶת צִיּוֹן וִירוּשָׁלַיִם, כְּאִילוֹ לֹא נּוֹצְרוּ הָעֵרְכִים הַמוֹסְרִיִּים שֶׁל עַמָּנוּ בְּמַעֲמַד הַר סִינַי, בְּדַרְכּוֹ שֶׁל הָעַם מְגוּלָה לְאַרְץ, מַעֲבָדוֹת לְחִירוֹת.

הַנְּאֻמָּנוֹת הַזֹּאת לְאַרְץ, הַנְּכוֹנוֹת לְחֻכּוֹת וּלְשִׂאֵת בְּסִבֵּל, הַרְצוֹן הָעוֹז לְהַמְשִׁיךְ עַל אֶף הַכֵּל, אֵלֶּה הֵם מַתְכוּנוֹת הַיְסוּד שֶׁל הַתְּרַבּוֹת הַיִּשְׂרָאֵלִית. אֲפֶשֶׁר תּוֹכֵן הַמְצוּוֹת נִשְׁתַּנֵּה, וְחֻשְׁבּוֹתֵן שֶׁל מְצוּוֹת מְסוּיִימוֹת נִתּוֹן הִיָּה בְּסִימָן הָעֲלִיָּה אוֹ הִירִידָה. תְּמִיד הִיוּ זֵרִמִּים וְדַעוֹת בִּיהוּדוֹת, וְתְּמִיד נִתְחַלְּקוּ הַדַּעוֹת כְּלִפֵּי עֶרֶךְ דַּת־מוֹסְרִי זֶה אוֹ אַחֵר. אֲפֶס גַּם בֵּית־הַלֵּל וְגַם בֵּית־שְׁמַאי, גַּם הַפְּרוּשִׁים וְגַם הַצְּדוּקִים, גַּם הַחֲסִידִים וְגַם הַמַּתְנַגְּדִים תְּבַעוּ מֵאֵת הַיְחִיד קִיּוֹם מְצוּוֹת וְחִיִּים שֶׁל יַעֲזוֹד וּשְׁלִיחוֹת. עַד בּוֹאֵה שֶׁל הַרִיפּוֹרְמָה לֹא הִיָּה וִיכּוּחַ עַל מַהוּתָהּ הַיְסוּדִית שֶׁל הַיְהוּדוֹת. מֵאֵז וּמֵתְמִיד תְּבַעָה הַיְהוּדוֹת חִיִּים שֶׁהֵם כּוֹלֵם קִיּוֹם מְצוּוֹת וּמִלּוֹי שְׁלִיחוֹת, חִיִּים שֶׁהֵם נְכוֹנוֹת לְהַקְרֵבָה עֲצִמִית לְמַעַן הַתּוֹרָה, לְמַעַן צִיּוֹן וִירוּשָׁלַיִם.

בְּשׂוֹרָה שֶׁל מַחְקָרִים וּמְסוֹת, נִתְגַּבֵּשׁ וְנִתְנַסֵּה הַרְעִיּוֹן שֶׁל חֲלוּקַת הַיְחִסִּים הַחֲבֵרִתִּיִּים לְפִי שְׁלוּשָׁה סוּגִים. הַסּוּג הַאִינְסְטְרוֹמְנְטָאִלִי אֹמֵר : לְקַחַת וְלֹא לְתַת. הַבֵּא בִּיחַס אִינְסְטְרוֹמְנְטָאִלִי עִם חֲבֵרוֹ מְבַקֵּשׁ לְהַשְׁתַּמֵּשׁ בְּחֲבֵרוֹ בְּתוֹר כְּלִי־שִׁימוֹשׁ לְשֵׁם הַשְּׂגַת מַטְרָתוֹ הַזֶּה. הַסּוּג הַחֲדָדִי אֹמֵר : תֵּן וְקַח, שְׂכֵן בִּיחֲסִי חֲבֵרָה מְסוּג זֶה שְׁנֵי

1) WOLMAN, B., Leadership and Group Dynamics J. Soc. Psychol. 1956, 43, 11-25.

הצדדים מבקשים להפיק תועלת מהזולת, אפס מעונינים הם בתועלתו של הזולת לא פחות מאשר בתועלתם הם. הסוג השלישי הוא ויקטוריאלי, העומד לתת ולא לקחת. על עקרון זה מבוססים יחסי חברה אידיאליסטים, המבטאים את נכונותו של הפרט, להקריב את עצמו למען הזולת או למען האידיאל. תינוק אוהב את אמו אהבה אינסטרומנטאלית, איש אוהב את אשתו אהבה הדדית, האם אוהבת את בניה אהבה וויקטוריאלי.

היהדות היא תרבות ויקטוריאלי², תרבות של חיי האדם למען האידיאל חיי אדם ברוח של נכונות להקרבה עצמית, המודגשת בפרשת עקדת יצחק, בסיפור על חנה ושבעת בניה, בעשרה הרוגי מלכות ובכל נסיונות הגבורים והקדושים בתולדות עמנו אשר לא נכנעו לשום לחץ, איומים ופיתויים, ומסרו את נפשם על קידוש השם. היהדות היא מערכת של ציוויים ומצוות, משטר של חובה ואחריות של האדם כלפי רעהו. מעולם לא היתה היהדות שיטה של טקסים ופולחנות דתיים גרידה. מעולם לא היתה קיימת בינינו החלוקה לכלי קודש ואנשי חולין, כי החובה לקיום מצוות מוטלת היתה על כל יחיד ויחיד בישראל.

ישנן תרבויות מתרבויות שונות. החוקרת רות בנדיקט³ מספרת על שבט דובו בו ימשלו החשדנות, ההתחרות והשנאה. יש תרבויות חמרניות, תוקפניות, שוביניסטיות ואימפריאליסטיות. תרבות ישראל היא תרבות של חובה פנימית, של יחסים ויקטוריאליים — תרבות לשם שמים. ואם כי על תוכן המצוות וסדר חשיבותן קיימים חילוקי דעות, מדגיש כל זרם ביהדות את חובת הפרט כלפי המצוות ותובע הגשמת המצוות וקיומן בחיים.

הטיפוס-הלאומי היהודי

על רקע תרבותי זה נתגבשה דמותו של היהודי, אם כי מפאת השפעת התרבויות הזרות אין זו דמות אחידה. הבה נבדוק לאור התצפית והמחקר האמפירי, מה נשתמר מדמות זו בדור הגדל במדינת ישראל, ומה הן התכונות החדשות אשר נוצרו במשך שנות העליה, הבניין והחירות הלאומית.

כשמדובר על האופי הלאומי אין הכוונה לכל בני האומה, ואף לא לטיפוס הבינוני ואף לא לרוב הסטאטיסטי. הכוונה היא לאלה המשתמשים מופת ודוגמה למורים ולנוער, המהווים את גבורי הספרות, המושכים את לב הכלל, והמהווים מטרה לקראתה חותר הרוב של העם. כך למשל האנגלי הטיפוסי אינו האנגלי

1a) WOLMAN, B., Instrumental, Mutual Acceptance, and Victorial Groups. Acta Sociologica, 1958, 3, 19-28.

2) WOLMAN, B., Sociological Analysis of Israel, In: Davis M. (Ed.) M. M. Kaplan Jubilee Volume. Jewish Theological Seminary of America, 1953.

3) BENEDICT, R. Patterns of Culture, 1934.

„הבינוני“ וספק הוא האם זהו האנגלי המהווה את הרוב. האנגלי הטיפוסי הוא דמות אידיאלית בנוסח הסוציולוגיה של וובר⁴; האנגלי הטיפוסי הוא האיש אותו משתדלים לגדל בבתי-האב ובבתי-הספר באנגליה, והוא הטיפוס אליו שואף כמעט כל עם ועלמה באנגליה. כמובן הוא האיש בעל המידות המתונות, המדבר מתוך ריסון עצמו, הממעט לדבר, המגלה קוי רוח וכו', אפס איש לא הוכיח כי כל האנגלים, או רובם הגדול, הם כאלה. ואם צדקו מיד, וובלין ועוד, הרי האמריקאי הטיפוסי הוא בעל מרץ ושאיפה להצלחה חמרית בעיקר, ויחסו כלפי עצמו תלוי בהרבה במה שהבריות חושבים עליו, גבור הקולנוע והטיליביזה, גבור הספרות הפופולארית, האיש שמיליונים של בני אדם משתדלים לחקותו, בקיצור, הוא הסמל והמופת! אך לא „הטיפוס הבינוני“.

מבחינה זאת שני מושגים בולטים בפסיכולוגיה של הישוב הישראלי: „יהודי טוב“ ו„איש הישוב“. דומני, כי המושג הראשון מייצג את „הישן“ והמושג השני את „החדש“ בדמותו של האדם במדינת ישראל, והרוב הגדול של הישוב חותר לקראת דמות מכופלת זאת.

„היהודי הטוב“ — הטיפוס הזויקטוריאלי

יהודי טוב — מה משמעותו? מה הן תכונות הנפש המציינות את „היהודי הטוב“?

המושג יהודי טוב הוא מושג הכולל את סך-הכל של התכונות אשר היו מציינות את הטובים בבני ישראל במזרח אירופה לפי המושגים הקיימים במאה הי"ט ובראשית המאה הנוכחית. מערכת הערכים התרבותיים של הישוב הישראלי נארגה בימי שלוש העליות הראשונות, ובעיקר בימי העליה השניה, אשר הטביעה את חותמה על חיי הרוח של הישוב יותר מאשר כל אחת מהעליות האחרות. עליה זו, כקודמה, העליה הראשונה ואלה שלאחריה — השלישית והרביעית, מייצגת את התרבות היהודית כפי שנתגבשה על פרשת מאות השנים במזרח אירופה, ברוסיה, בפולין ובליטה, בארצות הקיסרות האוסטרית-הונגארית, ובמידת מה בגרמניה. זוהי תרבות של הדור הנתון בריב החסידים והמתנגדים, ומאידיך אחוז בכולמוס ההשכלה המזרחית-אירופית, והעולה בסולם ההתלהבות הלאומית והדביקות למסורת ישראל אפילו בשעה שאינו מקיים את כל תרי"ג המצוות. באווירה רוחנית זאת של חיים יהודים שוקקים ועסיסיים, היו בה גם „האפיקורסים“ ו„הכופרים בעיקר“ תלמידי-חכמים שנתחנכו על ברכי התורה ושפתם מלאה פסוקים ומליצות. תקופה זו היתה תקופה של העמקת היסודות הרוחניים של היהדות. היא הולידה את הרב קוק ואת מנדלי, את אחד העם וחיים ז'יטלובסקי, את ביאליק וטשרני-חובסקי, ש. דובנוב וא. ד. גורדון, את וייצמן ובן גוריון. זו היתה תקופה בה נתגבשו יפה ערכי היהדות, ועל אף התלאות והפורעניות, ידעו יהודי אירופה

4) WEBER, M. Wissenschaftslehre, 1922.

המזרחית לצקת את מוסר הנביאים ודקדוקי ההלכה לתוך כלים תרבותיים מרובים ועשירים — ולחיות על פיהם.

האנטלקטואליות היהודית

אחת התכונות אשר זכתה לפרסום רב בין ידידים ושונאים כאחד הם כשרונותיהם השכליים של היהודים. רבים הם, כיהודים וכבני העמים האחרים הטוענים, כי אמנם מצטיינים בני ישראל בכשרונותיהם השכליים ועולים על בני העמים האחרים.

אפס לדעה זו חסרות הוכחות אובייקטיביות. המחקרים המרובים אשר הוקדשו לבעיית ההבדלים בכשרונות השכליים בין העמים השונים לא הגיעו לידי מסקנות מכריעות. גם במקרים בהם נתברר כביכול כי אמנם בני אומה אחת עולים במנת-השכל (I. Q.) על חבריהם בני האומה השניה, נתעוררו ספיקות לגבי לחקר האינטליגנציה במסגרת התרבותית בהם נוצרו ונתאשרו. אכן נאמנים הם האובייקטיביות של כלי המחקר בהם השתמשו החוקרים. שכן תלויים הטסטים המבחנים במסגרת של תרבות מסויימת, כי מודדים הם תמיד את כושר הלמידה של הילדים הנתונים. בתנאי התנסות פחות או יותר שונים. בשעה שמעתיקים מערכת של מבחנים מארץ אחת או מתרבות אחת לרעותה, שוויון התנאים מתבטל ונאמנותם של המבחנים מפוקפקת. אפילו במסגרת של ארץ אחת, כגון ארצות-הברית, הוכיחו תוצאות הבחינות כי בני הערים עולים על בני הכפר ואנשי החוץ על אנשי פנים הארץ, והרי אין להניח שהכשרון השכלי תלוי בגורמים אלה. אין זאת אלא שמחברי המבחנים העדיפו מסגרת תרבותית מסויימת⁵.

אפס אין להכחיש, כי בני ישראל הוציאו מקרבם מספר גדול של אנשי רוח, סופרים ומשוררים, הוגי דעות וחוקרים, אמנים ומנהיגים.

כנראה מצליחים בני ישראל יותר בחינוכם ובמאמציהם לעידוד הלמודה וכשרון היצירה. מחקרים אחדים הישוו תלמידים יהודים לתלמידים שאינם מבני-ברית ביחס למנת-השכל וכו'. נתגלה כי הראשונים עלו על האחרונים. אין זאת, כי עולים היהודים במאמציהם האינטלקטואליים, ביחסם לערכי הרוח ובשאיפתם לתרבות, ביחס הכבוד, להשכלה ובכל המסורת הלמדנית⁶. לא לחינם היה "המתמיד" לסמל של האומה, ולא בכדי גדול היה יותר במסורת ישראל כבודו של הרב מכבודו של האב.

(5) וואלמן ב. אינטליגנצ' ביי יודן. דער צו אונגס ענציקלאפדיע, 6) WOLMAN, B. The Jewish Adolescent. Jew. Soc. Studies

1951, 13, 333-344.

מסורת זו נתקיימה במדינת ישראל, בה רב הצמאון לספר טוב, להרצאה מאלפת, למדע, ספרות ואמנות אם נשווה את הפצת הספרים בארץ לכל ארץ אחרת בעולם, אם נשווה את קריאת הספרות הרצינית, חוגי הלימוד, ההשתלמות העצמית, מוסדות ההשכלה ותרבות, תיאטרון ומוסיקה ביחס למספר התושבים לכל ארץ אחרת בעולם, נצטרך לאשר את הדעה, כי אמנם עם הספר הוא העם היושב בציון.

מוסר ומשמעת פנימית

מוסר האדם יסודו באיסור, המתחיל מבחוץ וההופך לצוו המצפון מבפנים. היסוד המוסרי שביהדות עובר כחוט השני בתולדות עם ישראל ובתרבותו הדתית והחילונית גם יחד. חובת קיום המצוות המעשיות, חובת הריסון העצמי, חובת האחריות לגורל האומה, חובת הסולידאריות הישראלית, כל אלה עשו את תרבות ישראל לתרבות נורמטיבית, תרבות המבוססת על המשמעת הפנימית. לא היה ליהודים כוח פיסי המטיל חובת הדת כשם שהיה לדתות אחרות; וכמִן־כן לא היה ליהודים כוח מדיני הכופה משמעת לאומית כנהוג אצל האומות האחרות. ואף על פי כן הוסיפו מיליונים של יהודים לקרוא במשך מאות בשנים קריאת "שמע ישראל" ולהזדהות עם מולדת אשר נכבשה על ידי זרים לפני אלפים שנה. שום כוח פיסי לא יכול היה לגזול מהם את התקווה שלא אבדה ואת האמונה שלא חדלה בלבבות.

עבריינות, שיכרות, הוללות, שוד וגזל ורצח לא היו מן התופעות הסוציאליות הנפוצות בישראל. מספר העבריינים היה תמיד מועט ללא כל השוואה למספרם של העבריינים מבני העמים האחרים. עד ראשית ההתבוללות המודרנית היו פשעים שבמעשי אלימות נדירים עד מאד בקרב העדה היהודית. מיעוט של העבריינות נשאר אחת מתכונות היסוד של הציבור היהודי במדינת ישראל. אם נשים לב לנסיבות המיוחדות של פרעות ורצח המוני באירופה, לפרעות ולבריחה ההמונית מארצות האיסלם, לקיבוץ הגלויות ולמיוזוג הגלויות במהירות שאין לה תקדים בתולדות ההגירות, הרי נבין כי העליה הארעית בעבריינות במדינת ישראל זעומה היא בהשוואה לכל מה שקרה או שהיה קורה בארץ אחרת בתנאים דומים. נוכח תנאי העליה, הקליטה, אי-היציבות הכלכלי, אי-הבטחון המדיני, קוצר הזמן ורובי המעמסה, מתגלה מדינת ישראל תמונה בלתי-שכיחה של ריסון עצמי, משמעת ושליטה ביצרים, שלא כנעשה בארצות יותר מבוססות, יותר עשירות, וחיות חיים שקטים⁷.

גבורה פעילה

עד כאן עסקנו ב"ישן", ב"יהודי הטוב", ומהו "איש הישן", התכונות "החדשות"? שתי דרכים לגבורה ושתיהן מכוונות למטרה אחת: קידוש השם.

7) וולטן, ב. ילדים עבריינים, ה ח י נ ו ד , 79-50, 17, 1946. וולטן ב. בלי מצפון
 גבלי מצפון, ת ד ו א ג , 844, 824, 87, 1957.

הדרך הראשונה היא השטת הצוואר לטובח והדרך השנייה היא קידוש השם מתוך מלחמה ועמידה בפרץ. גבורי ישראל היו גם אלה וגם אלה: כקרבות פוגרום כגבורי־מלחמה קדושים הם. מעשה בחנה ושבעת בניה ובעשרת הרוגי מלכות, קדושי וורמס ומיינץ, נימירוב וקישניוב עד מיליוני קדושינו בימינו — עוז רוחם, סירובם להיכנע לצורר, וגבורתם אינם נופלים מגבורת יהושע בן נון, שמשון הגבור, ודוד המלך, יהודה המכבי, גבורי גיטו ווארשה וגיבורי מלחמת השחרור בישראל. כאלה גם אלה קידשו את חייהם על מזבח ישראל וחירפו את נפשם למות על כבוד ישראל, תורתו ורוחו.

אפס הבדל פסיכולוגי ניכר קיים בין שני סוגי הגבורה. הסוג הראשון זוהי גבורה של עמידה בסבל, גבורה של איש מעונה עד מוות המקבל את היסורים בגאון הגבורה. הסוג השני הוא מאבק בגורל, מלחמה מרה ואכזרית לשם שינוי פני הגורל, מאמץ דמים ללא רחם והקרבה עצמית על מנת לשים קץ לסבל. הדור הישראלי הבונה את מולדתו נקט בגבורה מהסוג השני, הגבורה הפעילה, והעדיף את גבורתם של החשמונאים על גבורתה של חנה ושבעת בניה. הדור הישראלי הצעיר נתחנך על ברכי ספרות המרד, הספרות הקוראת לעם ישראל לצאת לקראת המשיח ולא לחכות עד אשר יבוא. הדור הגדל בארץ ספג בקרבו את רעיון הקוממיות שבספרות התחיה. הגבורה הפאסיבית אינה קרובה ללבנו, ולפעמים קשה לו להבינה כראוי. הדור הישראלי מוכן לקבל יסורים באהבה בתנאי שיסוריו יביאו קץ ליסורים. סבלנות יתרה היתה מונחת ביסודה של הגבורה הפאסיבית, הגבורה שהיתה מוכנה לעמוד בסבל לנצח. מעשיות ויזמה הן מתכונותיה של הגבורה הפעילה, המוכנה לשאת בסבל בלי גבול על מנת להחיש את פעמי הגאולה.

אידיאליזם וריאליזם

גבורי הספרות העברית מראשית המאה הנוכחית, גבוריו של מנדלי, שלום עליכם, פייארברג ופרץ לא הצטיינו בחוש המעשי שלהם. חולמי חלומות היו, הבונים היכלות פורחים באויר רובם ככולם היו אנשי האידיאליזם, כי אין בתרבות הישראלית מקום לקשור כתרים להצלחה החמרית ומשוררי ישראל לא שרו שירי תהילה לסיר הבשר.

אפס חוסר המעשיות היה בעוכריו של האידיאליזם, ואידיאליסט שאינו יודע כיצד להיאבק במכשולים הופך לבטלן ו"לא מוצלח", מין דון קיחוט יהודי כדוגמת "בנימין השלישי". אף המחקרים המדעיים מאשרים תכונות נפש אלה: עז הרצון לפעול משהו ודלה היכולת להוציא משהו אל הפועל. אידיאליזם והתרוצצות נפשית, השקפות נשגבות שאינן מתקיימות, חוסר כשרון ביצוע ציינו את הדור הגדל בגולה האירופית.

מבחינה זאת נשתנו פני הדברים בארץ. ארץ ישראל אינה מגדלת מנחם־מנדלים, אנשי בטלון, בונציה שווייגים וכדומה, אנשי הקיבוצים והמושבים, שהם הצמרת האידיאליסטית של הישוב, מגלים חוש מעשי להפליא, והצברים יודעים

לנהל את עניני העם מתוך מיוזג של אידיאליזם ותפיסה מציאותית. בלשון הפסי-כואנאליזה, האני — העליון של אנשים אלה פועל מתוך הארמוניה עם האני, השומר בשבע עינים על התנהגות מעשית ומציאותית. הארמוניה זאת לא היתה קיימת באותה מידה בדור הקודם לגאולה, דור החולמים ואינם מגשימים, דור האידיאליזם החסר חושה-מציאות. השינוי הוא כה בולט לעין עד שסופרים רבים (צבי וויסלאבסקי ז"ל, יעקב פיכמאן ואחרים) השמיעו בשעתם קובלנות על המעשיות היתרה של הדור הצעיר.

מאיך יש לציין, כי המעשיות הזאת, ואפילו מידת מה של אנוכיות, הכרחית היא לשם קיום. אידיאליזם בלבד מביא לקרבן בלי גבול, ואפילו להכחדה עצמית. צדק פרויד באמרו, כי מעט מ"הנארקסיזם הראשוני" מוכרח להישאר בנו כדי שנרצה לחיות ולהגן על עצמנו.

ביטול השנאה העצמית

מתוך "הזדהות עם המתקיף החזק", כפי שאומר פרויד, יכול האיש להגיע להאשמה עצמית ויחזור על דברי המשטמה שאויביו מטיחים נגדו. תופעה נפשית זאת אינה נדירה. השנאה העצמית המצויה בקרב היהודים זכתה להערה נוספת בספרו של הד"ר ישראל רבקאי. רבקאי אומר כי האנטישמים הדביקו בנו את השנאה העצמית, וראשית הצלחתם בתקופת האימאנציפאציה. לפני האימאנציפאציה היו בישראל מלחמות דעות, כגון בין פרושים וצדוקים, בין שבתאים ומתנגדיהם וכו', ואילו האימאנציפאציה הביאה עמה את הפילוג שאין בו משום חילוקי דעות אלא חילוקי מקום, כגון ספרדים ואשכנזים, יהודים צרפתים ויהודים רוסיים, יהודי מזרח אירופה ויהודי מערב אירופה. במאמר ביקורת על חיבורו של רבקאי מעיר בצדק הד"ר חיים נוי, כי הפיצול לחטיבות ארציות עתיק יותר מהאמאנציפאציה, ומביא את המריבות הפנימיות בתקופת התלמוד בין אנשי יהודה ואנשי הגליל, ואח"כ בין בני המערב (ישראל) ובני המזרח (יהודי בבל)⁸.

ובכל זאת צדק רבקאי באמרו, כי מקור הולול העצמי הוא באנטישמיות, וראשיתו בתקופת האומאנציפאציה. רבקאי רואה ביטוי נאמן ליחס הזה בזלזול ההדדי של יהודי ארץ אחת ביהודי ארץ אחרת. יש בכך גרעין של אמת. יהודי הגליל רבו ביהודי יהודה, או יהודי בבל ארץ ישראל בשל הערכים שהם עצמם יצרו אותם. האימאנציפאציה לימדה את היהודים להזדהות עם העם בקרבנו חיו היהודים ולקבל לא מעט מהנורמות החברתיות המקובלות בקרב העמים. יחסי זה גרם בהכרח להנמכת קומתו של היהודי בעיני עצמו.

שנאה עצמית וביטול עצמי נעלמו כמעט כליל במדינת ישראל. זכורני, קראתי פעם בעתון מכתב של חייל בריטי מימי בוויין המתאר את הלך הרוחות בארץ-ישראל לאחר המלחמה העולמית השנייה. כמאה אלף חיילים בריטיים חנו אז בארץ.

(8) נוי, ח, שינויים במנטאליזם היהודית, ה ה י נ ו ד , השי"א, 248--

והנה, כתב החייל, התינוקות ברחובות תל-אביב מביטים בבוז על צבא האימפריה הבריטית כאילו הם, ילדי הישוב הנתון במצור, היו אדוני הארץ מאז ומני קדם, והוא, איש הצבא, נראה בעיניהם חסר ערך ומיותר. רגש הבטחון הפנימי, כבוד עצמי וגאווה לאומית הוחזרו לעם ישראל החוזר למולדתו.

אכן תכונת ילדות היא כאשר מודד האדם את עצמו כפי שהוריו ומוריו מודדים אותו. איש מבוגר שוקל את מעשיו ומעריך את השגיו ואמונתו בעצמו אינו תלויה בדעת הבריות עליו. מכריע וגורלי היה המעבר בישראל מחיים ברשות האומות אל החיים ברשות עצמו.

לָהּ

מאת יִלְקֵן שְׁנֵי אֹר

בַּסְּעָה הָאֲחֵרוֹנָה, עַת כִּי אָמוֹת
 יִקְפְּאוּ דָמֵי הָרוֹחַ תַּחַת תְּהֵאֵבֵל,
 בַּסְּעָה לֹא תוֹכְלֵי לְבָבוֹת, קְפוּצָה רַק תִּפְיֵטֵי.
 לְבָרְךָ מְלֹא יִרְאַת־כְּבוֹד וְאֵינִי קוֹבֵל.

אֶת מוֹתִי לֹא תִבְיֵי כְמוֹ שֶׁלֹּא תִבְנֶת אֶת נַפְשִׁי
 בְּעוֹדֵי חַם וְחוֹלֵם וְאֶת נַפְשֶׁקֶת מִצְחִי;
 אֶת מוֹתִי לֹא תִבְיֵי. לְבָרְךָ הוּא יִרְוֶשׁ,
 שְׁכֵמוֹ לְהֵב חַיִּי גְדוֹל הוּא וְנִצְחִי.

מִבְּכֵים אֶת הַפֶּרֶחַ, שְׁצִץ בְּכֶלֶא וְכוֹכֵית
 וְנִבֵּל מִבְּלֵי שְׁמֵשׁ וְטֵל בְּיָתוֹם תִּנּוֹר;
 מִבְּכֵים בְּן־אֶפְרוֹחַ שְׁנַפֵּל מִמְרוֹם! קִנּוּ
 בְּעוֹד הוּא חָסֵר נִצְחָה וְרִסָּה הוּא וְעוֹר -

אֶף אֵין מִבְּכֵים סְלֵעַ, סְלֵעַ בְּן נִצְחִים,
 שְׁנֵשֵׁא רֵאשׁ בְּנֵאוֹן, צִרְרִי וּבְן־חוֹרֵין -
 וּפְתָאם רְעֵד, נִבְקַע וְנִפְסַל בְּשִׁחוּס רְעֵם
 וְהַשְׁאִיר שְׁאוֹר עֲמָקָה שֶׁל אֶפֶל וּמִקְתוֹרֵין.

זֶלְמָן שְׁנִיאָוֹר ז"ל

קווים לדמותו כסופר ושרטוטים לקורות חייו

מאת משה חזקוני

במערכת המזלות של השירה העברית היתה מאירה שלישיה, שסימלה את שיגשוגה ופריחתה, התפתחותה והישגיה של היצירה העברית. בתקופת התחייה, בסוף המאה הקודמת בקע אורם של חיים נחמן ביאליק ושאל טשרניחובסקי, ובראשית המאה הנוכחית דרך כוכבו של זלמן שניאור. במשך עשרות בשנים האירה השלישיה כולה בשמים המכוכבים של השירה העברית והאצילה מגאונה וזיו חזונה על בני דור התחייה.

עם פטירת שניאור הלך לעולמו אחד משירי כנסת הסופרים שאליה השתייכו כמה ממניחי היסוד של תרבותנו הלאומית החדשה. רבים משירי שניאור ופואמותיו וכמה מספריו, — בתוכם הישגייצירה כגון בהרים, עם צלילי המאנדולינה, ימי הביניים מתקרבים, פרקי יער, ווילנה, עם שקיעת החמה, גשרים ולוחות גנוחים, — שיחזור דמיוני של השירה האלילית הקדומה, — מהווים ציוני־דרך לא רק בפעולתו הספרותית של יוצרם, אלא תחנות בדרך התפתחותה של הספרות כולה. ביצירות מסוג זה טבועה מקוריותו המיוחדת של שניאור ובהן הוא מסמן את בגרותה של השירה העברית בזמנו. — השירה שהוא הוציאה מתחומיה הצרים למרחביה.

פעולתו הספרותית של שניאור משתרעת על פני תקופה בת ששים שנה בערך, ושלוחותיה נעוצות בשירה ובסיפורת. כסופר בעברית וביידיש כאחד השתייך שניאור לממשיכי המסורת הדו־לשונית בספרותנו והיה אחד המגשרים בין הקלאסיקנים לבין סופרי זמנו. הוא נכנס לספרותנו בסערה כמשורר בעל יחוד כשרון ופנים ובעל כח איתנים. כבר בראשית צעדיו פרץ תחומי השירה המקובלים ומיד היה ניכר בעוצם ביטויו, במעוף דמיונו, — כמשורר בעל קצב וצליל משלו, — כ"שמשון צעיר שגדלו לו בן־לילה כל שבע מחלפותיו", לפי תיאורו של ביאליק. בשירתו המרדנית נתן שניאור ארשת לבני דור יהודי חדש, לצעירים בעלי רוח מהפכני שהתקוממו נגד מצבה השפל של האומה היהודית בין אומות העולם.

בחרויו מנגינות ישראל בא שניאור על ביטויו כפייטן לאומי בעל חזיון ופאתוס: "יהודי אני... יהודי בן בריונים וקנאים". גאון ישראל פיעם את רוחו. ובתוקף

(1) מרדכי יפה: שיחה עם זלמן שניאור, — "הבוקר", תל־אביב, 18 באפריל, 1958.

ניב השמיע שניאור את מחאתו העמוקה נגד העמים ואת אזעקתו לעמו הדווי: „אתם זוהר העולם, צאו מתוך מרתפי עמים!“
 שניאור לא היה המשורר של המלה השקולה והמדודה, של הביטוי המרוכז. שירתו פרצה כנחל איתן, שהורס גדרי מסורת וחורג מן המקובל. בין המשוררים של ראשית תקופת התחייה נתייחד שניאור בחושניות ושכרון חוויות. שיריו מלאים צמאון־חיים וכמיה לאהבה סעורת דם, תאוותית ותובענית. שניאור העז להשתמש בנושאים שלפני כן היו נדירים בשירה העברית. ביצירותיו אלה, השתקפו עולמו, נפתליו והאיבוקיותיו. בשיריו היה מתגושש בתהום רבה של עולם נפשו ובוער באש הלוהטת של יצרים כבירים. הרגש החי היה פועם בכל עורקיו והשתפך ביצירותיו כנהר איתן. שניאור הפליא בעשירות צבעיו המבהיקים וברעננות לשונו. חרוזיו שטפו תמיד בלי מעצור והתרוננו בריתמוס טבעי:

... לשונות אש כתרוני ודהרות גלי נור,
 על ראשי בוער שמש, ולרגלי פרחי להב,
 ואני כזהב נלבן ונצרף תוך הכור.

יצירות שניאור כתובות בתנופה רבה. בעושר הלשוני השופע מהן, בצירופיהן המפתיעים ובקוויהן החדים והחריפים יש תמיד מראשוניות הביטוי הבאה ממקורות נפשו של המשורר. כמה משירי שניאור נושאים עליהם אותות הזמן, אולם ככולם טבועה מקוריותו המיוחדת וערכם הקיים.
 שירה אנושית־עולמית היא ויהודית־לאומית, שהגיעה לשיאים הרמים ביותר של הגאונות העברית.

זלמן שניאור היה אחד מיוצרי ספרות־הילדים שלנו, וספר שיריו ילדי ישראל זכה למהדורות אחדות. כמה משיריו בספר זה קצת נתישנו מפאת תוכנם בשביל הקורא הצעיר בן זמננו, אולם רובי שיריו לילדים מהווים אוצר נחמד שהנחיל המשורר לכל הדורות הבאים של זאטוטים ומבוגרים כאחד. עונג לא ישוער צפוי לקטנים ולגדולים, שיאזינו לקריאת המשורר ולהזמנתו:
 עלי ברכי ועל כתפי בואו, טפסו־נא, מזיקים

והייתם לי לאחיוס, אחים קטנים ואחיות;
 אתכם יומי אחלקה, עם תפוחים ועם בדיות.

שניאור לא היה משורר העיירה היהודית, מלבד שהיא היתה לו מקור לנושאים ונופים בתרומתו לשירת הילדים העברית. אולם בפרוזה שלו, באפיקה הסיפורית הגדולה, באה עיר מולדתו שקלוב על תיקונה האמנותי. בסיפורת נתן שניאור פדות לזכרונות הנעורים שלו ופורקן לדמויות שנצטיירו בהם. בפרוזה של שניאור בא על ביטוי הנהדר אמן בעל כשרון סיפורי רב ובעל כח ציורי אדיר. יצירות הפרוזה העלו אותו למדרגת גדולי המספרים שלנו בשתי הלשונות.

עוד בראשית פעולתו הספרותית של שניאור נתבטא כשרונו גם כפרוואיקן. אולם לידי מלוא גילוי כשרונו כמספר הגיע לפני למעלה משלושים שנה, לאחר שנעשה למשתתף קבוע ביומון הניו־יורקי „פארווערטס“ ובעתונות האידיית באירופה. אכן, עיקרה של הפרוזה שלו מאז כתובה לכתחילה ביידיש. — אנשי שקלוב, פאנדרי הגיבור, הדוד ז'אמה, הקיסר והרבי, — אולם כשעיבד שניאור את היצירות הללו לעברית הגיעו לבחינה ולגובה של יצירות עבריות במקורן. הוא בעצמו לא התייחס לעברית וליידיש כלשתי רשויות נפרדות ביצירתו. „תשובתי על יחסי לשתי הלשונות, — אמר שניאור אשתקד, — ניתנה ב־35 הכרכים שלו בשתי הלשונות כאחת. — — — אני ממשיך את המסורות של מנדלי, שלום עליכם, פרץ וביאליק, שכתבו בשתי הלשונות ואהבו אותן אהבת נפש.“

שקלוב, עיר מולדתו של שניאור, סיפקה לו חומר גלם למכביר, — עולם דחבידיים מאוכלס דמויות וטיפוסים. בסיפורת שלו עיצב שניאור מחדש את העירה היהודית כולה על כל אישיה כשהם מוארים ומתוארים על ידי ריאליסטן מקורי בעל יחוד עצמאי.

בקראנו בסיפורי שניאור ורומאניו, נדמה לנו לפעמים שהוא עוסק בגודש פרטים וצבעים. אולם הפרטים והתיאורים שובים את הלב, מעוררים את החושים ומזינים את החך. סיפוריו ופרקי רומאניו מפליאים בריאליותם, באריגת העלילות ובעיצוב הגבורים. הם מקיפים תיאורי דמויות וטיפוסים המשתייכים לסוג דרי מטה ונחותי דרגה. חביבים על שניאור אנשים משכבות ההמון, פשוטי העם. הפרוזה השניאורית מתובלת הומור עממי בריא.

סיפורת שניאור, — ככל סיפורת ראויה לשמה, — בנויה על יסודות דראמאטיים ומשום כך רבה המתחזות שבה. אין תימה, ששניאור בעצמו המחזו כמה מיצירות הפרוזה שלו, ופאנדרי הגיבור“ בצורת מחזה זכה להצגות בעברית וביידיש (‘שירת הדנייפר’). לא רב היה כוחו של שניאור כאדריכל בומתי, אולם „פאנדרי הגיבור“ מהווה יצירה תיאטרלית עשירת דמויות, — דמויות מקסימות שהתעלו לסמלים, — והצופים נשמו אווירו של עולם שגו לבלי שוב. כשהוצג המחזה על ידי להקת ‘הבימה’ בתל־אביב, הרצה שניאור בתיאטרון מוגרבי הרצאה חריפה ובה הוא דן ברותחים את הלהוטים ליצירות נכר על קרשי הבימה העברית. באותה הרצאה אמר שניאור בין השאר:

„... צריכים אנו לנהוג כרבי מאיר בשעתו. תוך הרומאנטיקה הגלותית נאכל וקליפתה נזרוק. כוונתי לגרעינים הבריאים, לטיפוסים המאירים, שמהם יצאו החלוצים וגבורי הגבולות, האשה העברית החדשה והנאת העמל. — פאנדרי הגבור הוא, לפי דעתי, דוגמה של גשר בין העבר הקרוב וההווה, המתווך בין כל היקר שיצרנו מעבר לים בגלויות, בגלויות הסלאביות־אשכנזיות בעיקר, ובין תקומת המדינה. אבי החלוציות נח פאנדרי הוא, אינו מפקיר לבזיון לא את עצמו ולא את כבוד הקרובים אליו, קרבת שכנות וקרבת נפש, ועומד בפרץ בכל סכנה עממית. נלחם תמיד בעד כולם והורס את חייו הפרטיים כדי להציל את הרבים.“

וכך סיים שניאור את הרצאתו :

„רק הכשרונות הדאמאטיים בישראל, הסופרים הנאמנים יכריחו לשבר את כל עצבי ספרויות זרות ואילליהם לאהוב ולאהב את היצירה העברית.“⁽²⁾

רובה של סיפורת שניאור קורצה מחומר הזכרונות, אולם ברומאן הקיסר והרבי, על כל חלקיו, התמזגו מזיגה נאה מסורות משפחתו של הסופר, היסטוריה יהודית והיסטוריה כללית. ברומאן זה מתרקמות לעיני הקורא יריעות גדולות של חיים רחוקים על פני רקע רחב בתוך תקופה רבת-זעזועים בחיי עמנו במזרח-אירופה זוהי אפופיאה של דורות שלמים והיא מקיפה את כל גילוייהם. כל פרק ברומאן היסטורי זה מהווה נקודת מרכז ומתיחות של היצירה כולה, וכל הפרקים והחלקים שבו מצטרפים ומתקשרים ליצירה שלימה ומושלמת. זהו רומאן שלמענו השקיע שניאור עבודת חקר רבה במשך חמש שנים ורעייתו עזרתו בכך. בדברו על יצירתו בכלל סח שניאור גם על הכנותיו ליצירתו זו רבת-הכרכים :

„קרוב אני לעניינים הללו... משפחתי קרובה לכך, והרי אבי חסיד ליובאביץ' היה, וסמוך לבית המדרש של חסידי ליובאביץ' התגוררנו. צייטלין, שאהיה ספק לצבא רוסייה בימי יאקאטרינה, ונוטקין שנעשה אציל בחסד יאקאטרינה, ומשפחת שיק, שאחד מבניה היה הרופא היהודי הראשון ברוסיה... והרב מליובאביץ' כולם הם מבני משפחתנו. ואיך נצטרפו כולם בתקופה אחת למעשים גדולים. והגאון מווילנה ודרכו, ותשלובת המקרים והמאורעות. — — — תקופת נאפוליאון כולה כאן. 70,000 ספר נכתבו על נפוליאון. לא כולם קראתי, אבל לפחות אלפיים ספר בלשונות שונות קראתי, וכך בנינו את הכרטיסיה של הרומאן הזה. — — — ריכזנו תאריכים, פרטי תלבושת שונים של התקופה, של אנשי החצר, של האצולה, של סתם בני אדם, של יהודים, של חסידים, של איכרים. צברנו מנהגים, נימוסים, תפריטי מאכלות ומשקים, פרקי חיים וכולי וכולי. ורק לאחר חמש שנים של עבודת איסוף ומחקר זו בספריות שונות, בפאריז ובמקומות אחרים, ניגשתי לעבודה.“⁽³⁾

שניאור השתלט על החומר הרב שנצבר במעבדת הרומאן הקיסר והרבי, וביצירה זו, אולי יותר מאשר בשאר חלקי הסיפורת שלו, נתגלה בכל סגולותיו וסימני ההיכר שלו כאדריכל אמן ועשיר דמיון, כמספר רענן ביטוי בסגנונו וכבעל נשימה ארוכה בריקום עלילות. כמה גדול היה כוחו בהבלטת ניגודים והתנגשויות!

(2) זלמן שניאור: על בזיון עצמי ועל התיאטרון העברי, — „הבוקר“, 2 דצמבר, 1955.

(3) פ. עזאי: זלמן שניאור משיח על עצמו ועל דרכי יצירתו הספרותית. — „הארץ“, תל-אביב, 4 באפריל, 1958.

בסיפורת שלנו בשתי הלשונות מעטות הדמויות כאלה, שצייר שניאור בסיפוריו בכלל ובחלקי רומאנו הגדול בפרט.

שניאור הרבה לכתוב מאמרי זכרונות, שבהם העלה קווי-אופי מעניינים ופרטים מגרים בצירור ובפיסול דיוקנאות של סופרים, עורכים ועסקנים, פרקי ספרו על חיים נחמן ביאליק ובני דורו ושאר זכרונותיו מהווים לא רק תרומה חשובה להבהרת האשים שפעלו בשנות תקופת התחייה של ספרותנו ושל התנועה הלאומית, אלא הם מצטרפים גם לאבטוביוגראפיה גדולה ורבת ערך של שניאור בעצמו. בעזרתם של זכרונות שניאור מובנים לנו יותר כמה מחלקי יצירתו רבת החזון, הנושאים והמוטיבים שבה.

שניאור היה רודה בכל מכמני הלשון העברית. בשפתו העשירה, העזה והציורית ובצירופיו הבלתי-משוערים והמפתיעים, היה מאמני הסגנון הגדולים בשירה ובפרוזה. קרובים היו ללבו ולמחשבתו בעיות העברית בזמננו כלשון מדינה וכלשון ספרות. הוא היה חבר האקדמיה ללשון העברית וטען להרחבת השפה וביטוייה על ידי מיוזג כל העושר הלשוני למן תקופת התנ"ך עד לתקופתנו.⁴

בחלקי "עם צלילי המאנדולינה", בשירו המחריד "ימי הביניים מתקרבים" וביצירות אחרות השמיע שניאור קריאת-אזעקה לנוער היהודי לתנופה רבה למען העצמאות הלאומית והזהיר את עמו על השואה העתידה לבוא. המשורר בעצמו היה אחר כך מפליטי השואה בצרפת, שבה ישב שנים רבות בין שתי מלחמות העולם. אין תימה שלאחר הכרזת עצמאותה של מדינת ישראל עלה המשורר להשתקע בה. הוא עשה את ביתו ברמת-גן והיה בה אורח-כבוד.

שניאור לא נשתעבד כל ימיו לשום מרות. הוא נתן ביטוי למזגו המרדני במאמרי פולמוס שונים. — תמיד היה שש אלי קרב ומעולם לא וויתר על דעתו. בשיחותיו הפרטיות ובהרצאותיו הפומביות היה דומה להר-געש הפולט לבה ולהבות אש. משהשתקע שניאור במדינת ישראל התחיל משמיע שם את דעותיו. ביחוד בענייני ספרות ותרבות. הוא פתח במלחמת מצווה ב"כנענים" ובסופרי עברית הצעירים המחקים, לדעתו, ספרות אירופה ואמריקה.

בתוך שנות פעולתו כסופר זכה שניאור בכמה פרסים, הפרס האחרון שהוענק לו היה "פרס ישראל" ביום העצמאות של שנת תשט"ו. בטקס קבלת הפרס נשא שניאור נאום קצר⁵. ובו אמר בין השאר:

... פרס הספרות של מדינת ישראל... יש בו משום הודאה מדינאית ביצירה העברית ובסופריה, אשר סללו את הדרך הרחוקה, אשר הובילה אל תחילת השפה ואל שחרור עם ישראל, מיום אשר נדרס רבי יהודה

(4) יוסף נדבה: הסופר, הקורא והמבקר (שיחה עם המשורר זלמן שניאור), — "בצרון", ניו-יורק, כסלו תשי"ז, עמ' 77—82.

(5) זלמן שניאור: עם הפרס, — דבר ליום העצמאות ומתן פרס ישראל, — "הדואר", ניו-יורק, י"ג סיון, תשט"ו, ע' 547.

הלוי תחת רגלי הפרש הערבי עד היום הזה נסללת דרך זו והולכת. "ציון הלא תשאלי?..." שר רבי יהודה לפני מותו האגדי, ומתוך עצמותיו המנופצות עלתה בימינו שירת "התקוה" — ואחריה שירת הנצחון והשחרור. — — — זכרון של עם שלם זוהי תולדה, המשך של היסטוריה יוצרת חזי עולם של כל לאום המעריץ את עברו ומכבד את עצמו. — אילולא הזכרון הלאומי לא היה עם ישראל מתקיים במשך אלפיים שנות נדודיו, לעם בלי זכרון אין עבר ואין עתיד. חוליה זו, שהיתה חסרה בהקמת המדינה, מתמלאה עתה והולכת, היא מחסנת את הנוצר בארץ ועוברת כעורקים נושאי דם חי בעבודה מתמדת בהווה ובעתיד הקרוב.

בו במעמד חלוקת הפרס הקריא שניאור קטעים אחדים מפואמה חדשה. —
 חרוזים על מסירי המכשולים והרעות בדרך העם והמדינה.

הלא הם המעטים הכובשים השממה | המדשאים את מער החולות |
 ומרביס השאר והתנובה; | הנוטעים יערות וחוצביס בארות | בצחיחות,
 ועורפים הסלעים | ורוחצים מליחות ומפריס העפר המזוקק; | ומסתתים
 אבנים ומנשאים כל גיא | להעביר יגעים במסילות — — — | הדגיס
 בלילות ונושאים על שכמס | בבקרים פרי ים ואגמים לרעביס |
 ומפרנסיס את שארית הפליטה, | שארית הרוח ושרידי גוף העס.

— — — — —
 המון ראשיס שחורים, צהבהביס, ערמונייס — | ילדיס, ילדיס, ילדיס |
 לאלפיס ורבבות, בעריסות לבנות. | שפתי וורד ממלמות הברות לא —
 ברורות, | כמעיינות מפכים בחביון היער — | לעתיד הזורח יתנבאו
 בשנתס.

כשעבר שניאור לפני שנתיים את גיל השיבה והתחיל מתקרב לגיל הגבורה עוד הפתיע בעוצם יצירתו ובפוריותו. בדברי שירה ופרוזה שיצר שניאור בשנות חייו האחרונות נתגלו בכל תוקפם וזהרם כל תכונות כשרונו הגדול. כל שורה בשירי שניאור האחרונים נושאת עליה את חותמן של שנות שגשונו ליבלובו; ובכל קו ושירטוט של יצירות הפרוזה האחרונות, בציור הגבורים ובתיאור סביבתם, ניכרת ידו הבטוחה של אמן בעל עין בהירה ובעל אוזן פקוחה. — ידו וכשרונו של אחד מענקי ספרותנו החדשה וממפלסי נתיבותיה. גדולה ורבה הירושה הרוחנית שהנחיל שניאור לעמו. עשרות כרכי יצירותיו מצטרפים לרכוש תרבותי, שיתברכו בו כל דורות ישראל הבאים.

הַעֲרָכוֹת וְדַבְרֵי-בְקִרָת

„בַּעֲקֵבֵי הַדּוֹר“

מאת שניאור זלמן אש

הסופר מר יעקב צוזמר זיכה את הקהל העברי בספר מעניין ונכבד, שבו חוברו יחד טעם ספרותי נאה ומקורות חשובים לחקר תולדותינו באמריקה. הספר יפה בחיצוניותו כשם שהוא עתיר ידיעות מצד תכנו. ארבעה מדורים בספר והוספה הקובעת ברכה לעצמה. המדור הראשון מוקדש לאישים ותנועות שפעלו ותססו ביישוב היהודי בארצות הברית במשך שני הדורות האחרונים. מר צוזמר מוציאם מן ההעלם אל הגילוי, אלו הדמויות רבות הערך והגוונים, שאילמלא המזכר היו כולן נשכחות מדפי תולדותינו. חלק זה נכבד לידיעות היסטוריות של יהדות אמריקה. יש בו ציונים, רשימות ומסות המוסכים על אישים נבחרים במשך שני אלה הדורות, נדיבי עם ובני עליה שחיהם ופעולותיהם הם שזורים ואחוזים בקורות עמנו בארצות הברית. במדור הזה של הספר ימצא הקורא דברי ענין רבים וחשובים על „צירי אמריקה בקונגרס הציוני הראשון“ ועל ראשית ניצניה של התנועה הציונית בארץ הזאת.

המחבר מושיט לנו בקנה ובהסברה נוחה ידיעות על „התנועה העברית בפילדלפיה“, שהיא קובעת פרק חשוב בתולדות תרבות ישראל בארצות הברית. תנועה חשובה זו לא נתבררה כל צרכה ומטעם זה יש להחזיק תודה למחבר שפתח בפרק הדין בצמיחתה, הישגיה והשפעתה של התנועה העברית על חיינו של הקיבוץ היהודי האמריקאי.

מדור אחר שבספר „בעקבי הדור“ מכיל ידיעות הסתוריות שונות, כמו התקופה הקונטוניסטית ברוסיה, שהיתה דוויה וספוגה דמעות ילדים רכים וענוגים וכאב לב אבות ואמהות שילדיהם־שעשועיהם נחטפו ונגזלו מזרועותיהם ביד אכזרית שלא ידעה חמלה ולא ידעה בושת על מעשיה המכוערים והבלתי אנושיים. פה ושם, בפרק זה, מנצנים קווי־אורה כשהבנים שבים לגבולם ואל מקור ישראל מחצבתם. המדור זה מלא וגדוש־ידיעות כרימון על אישים ודמויות של הדור העבר ברוסיה, על מנהגי היהודים השונים בתקופה היא, על הלך רוחם, המחלוקות בקהילות ובבתי הכנסיות, על מפלגות, סיעות וכיוצא בהם. חיי המחבר עצמו אחוזים ודבוקים בחיי הקהל היהודי של הדור ההוא ובמסיבות החיים שעברו עליהם. הפולקלור היהודי של מזרח אירופה קובע אף הוא במדור הזה מקום חשוב. כאן מובאים סיפורים ואגדות מפי העם על אישים שונים שנתחבבו על המוני ישראל.

(*) יעקב צוזמר, בעקבי הדור, הוצאת „עגן“ ע"י ההסתדרות העברית באמריקה, ניו־יורק, תש"ח.

הספר נפתח במסה מעניינת על החוקר והמדקדק — פינחס הכהן מארדעל — שיטתו וחיייו באמריקה.

כאן, בארצות הברית, התחיל מארדעל לטפל במחקריו בדקדוק העברי שהצטיין בהם ושהעשירו את שדה מחקר הלשון העברית. בשבוע הראשון לבואו של מחבר הספר „בעקבי הדור“ לפילדלפיה (אלול תרס"ד), התוודע באקראי אל מארדעל בשוק הרוכלים; ו„הירוק“, הרצה לפני המנוח על פה את חקירותיו על הדגש, שנתפרסמו ב„השלח“ — תרנ"ט, חמש שנים לפני הפגישה. מאז נקשרו הנפשות והיו לידידים נערצים. בפרדסיו של מארדעל לקט שושנים, כנראה, גם מחבר הספר ר' יעקב צוזמר, שנמנה על בית מדרשו של המנוח — פנחס הכהן מארדעל ז"ל.

יש להחזיק תודה למחבר, אשר ברשימתו השניה לספרו הוא מיטיב לצייר את דמותו המשכלת של י. ל. דוידוביץ, הידוע בכינויו הספרותי י. ל. בן-דוד, שיצאו לו מוניטין או בתרגומו החשוב של „החינוך“ לספנסר. בן-דוד היה אחד מחלוצי הדיבור העברי, ומגמתו היתה להנהיגו ולהרביצו ברבים. הוא לא היה מחובשי בהמ"ד ולא כלה את עצמו בד' אמות של ההלכה. בין החדישים היה, ולבו תמיד ער לכל החדש המתרחש בעולם-הספרות העברית והכללית.

מלבבת היא הרשימה על הסופר ש. בן-ציון ז"ל. וערוכה היא בחיבה יתירה. מר צוזמר מכנה אותו בשם: „אברך משי“. אחרי פגישתם הראשונה דבקו שני האברכים האלה בקשר אמיץ של ידידות ללא גבול, שנמשכה ביניהם שנים רבות. לבת אש החינוך העברי וההוראה יקדה בנבכי נשמתו של בן-ציון והיה מסור לה כל חייו בבחינת: — „חנך לנער על פי דרכו“...

פינחס מינקובסקי ז"ל ומשפחתו (אב, אחים ואחיות) באמריקה משמשים נושא לרשימה התופסת גם היא י"ח עמודים. המחבר מוסר קטעי זכרונות על דבר חזן נפלא שהטיב נגן בימיו, ושיצאו לו מוניטין בכל העולם היהודי בזמנו. מינקובסקי היה גם תלמיד חכם וחוקר ומצא מקום כבוד בין חכמי ישראל של הדור העבר. לאמריקה היגר מינקובסקי פעמיים, ובפעם השניה לא מצא כבר קורת רוח והרגיש עצמו כבודד, תלוש ועקור. אחינו בארץ זו לא הכירו כבר בסגולותיו הנעלות ובתרומותיו לחזנות בישראל והוא מת בודד וגלמוד, רחוק מחוג מחבביו ומעריציו ובני משפחתו. יפה עשה המחבר שהקדיש פרק מספרו לעסקן הציוני המסור, ד"ר יוסף אייזיק בלושטיין, איש סגולה, מן העסקנים הנמרצים ביהדות אמריקה בתקופת ההגירה של סוף המאה שעברה ואילך. ד"ר אייזיק בלושטיין שקד על תקנתם של המהגרים הנודדים, שהגיעו אז לארצות הברית באין תומך וגואל, שלהם היה העסקן דגן כאב וכידיד. הוא היה לא רק רופא מומחה במקצועו אלא גם כן בן-תרבות ומשורר. בנו של המנוח עמד בראש המשלחת הרפואית-מדינית שנשלחה בראשית שנות העשרים במאה זו מטעם הסתדרות נשי הדסה, שנוסדה ע"י האשה הגדולה הנריטה סאלה, מנוחתה כבוד.

הערצה עמוקה רחש המחבר לרב צעיר ז"ל, עוד משעה שהמנוח פירסם ב„השלח“ את מחקריו „לתולדות השולחן ערוך“. מחברנו מקדיש פרק זכרונות נאה

לגאון תלמודי זה, מחבר של כמה כרכים: „תולדות ההלכה“ וכו' וכו' ומיסד של „בצרון“ המתקיים בניו-יורק זו השנה העשרים.
הנה בזה קטע של „הפתיחה“ של המחבר לאותה הרשימה:

„כמה מדות בחוקרים. מהם שתורתם בתוך מעיהם והם מקשים ללדת. כך בתורתם שבכתב ומכל שכן בתורתם שבעל-פה... ..קשה עליהם הנוצה הקלה... גמגום ועמעום בשפתם... ומהם שנתברכו בשתי המעלות: סגולתם לערוך דבריהם והנחותיהם בסבר הרצאה נאה ושיחה נוחה, גם בענינים קשים לעיכול לכאורה. שיחת חולין שלהם אינה צריכה „לימוד“, כלומר „עיון עמוק“ שאינו שוה לכל נפש. כי מצוי להם הניב הנכון והביטוי המתאים. לשונם אינה לקויה ומחשבתם בהירה, כאילו הביטוי והמחשבה נולדו תאומים. — — בסוג זה האחרון, נתברך שבעתיים... רב צעיר ז"ל... בין בתורתו שבכתב ובדפוס ובין בתורתו שבעל-פה.“

המחבר רושם קוים מעניינים מדמותו הרוחנית של רב צעיר, שהיה מורה דגול מרבבה בין הגדולים בארצות הברית. רב צעיר העמיד לא רק תלמידים רבים, אלא גם קרב כמה לבבות של ידידים וחברים שהשכימו והעריבו לפתחו תמיד וביתו היה בית-ועד לחכמים, לסופרים ולכל שוחרי דעת, חובבי שפת עבר ותרבות ישראל. מופיעות לפנינו בספרו של צוזמר „בעקבי הדור“, בבואות ודמויות של נדיב-עם, יקרי רוח שנתנו תוכן לחיינו ורוממות לקיומנו בארץ הזאת.

המחבר כותב הערכה על המלומד, שניאור זלמן צייטלין המרביץ תורה בבית מדרש „דראפסי“, והוא כידוע בר-הפלוגתא של בעלי התגליות האחרונות שנחשפו בימינו במדבר יהודה וסביבות ים המלח. פרופ' צייטלין מטיל ספק בעתיקותן של „המגילות הגנוזות“, שמעטים מן החוקרים סוברים כמותו, ובין מצדדיו של צייטלין נמצא גם מחברנו. במסתו זו על צייטלין מוסר המחבר פרטים חשובים ומעניינים הנוגעים בתולדות המוסדות: המכון העליון על שם „דראפסי“, שהד"ר אברהם ניומן נשיאו; — בית המדרש על שם „גרץ“ וקהילת מקוה ישראל. שלשתם קבעו להם מקום כבוד על מגרש משותף ברחוב הומה ורועש בפילדלפיה רבתי.

אחרי פרקי „האישים“ במדור א' נותן לנו מר צוזמר, מסכת קטנה על ראשית התנועה הציונית שצמחה אז בין יהודי אמריקה ועל צירי ארצות-הברית לקונגרס הציוני הראשון. שלשה צירים היו: עורך-דין אדם רוזנברג — ניו-יורק, הרב ד"ר שבתי שפר — בלטימור, והעסקן היום והעתונאי — דוד טריטש שגר אז בניו-יורק ואשה אחת בשם רוזה זוננשיין בחינת „צירה“ ו„סוקרת“ שטרחה ובאה לקונגרס הציוני.

הראשון רוזנברג, נעלם מבמת העסקנים והחיים, הרבה שנים לפני מותו, סופרים וחוקרים התחבטו על פשר היעלמו, ובהם המנוח ליב יפה ובנו בנימין יפה, בספר „הקונגרס“, ומחברנו הטיל עליו משימה זו, לגלות הלוט מעל פני כל בני משפחתו של רוזנברג, אבותיו, בניהם, סופם ושאריתם; וכרוך חריצות ויגיעה מצליח המחבר בעל הפרץ בתפקידו.

המחבר מתאר גם את דמותה של אותה האשה הסוקרת. היא מרת רוז זונגשיין, שערכה ירחון משלה בשם — «האשה היהודית האמריקאית» (דהיא אמריקן דזשועס) — בשפה האנגלית. בתור «סוקרת» השתתפה עבריה משכלת זו בקונגרס ונעשתה לאחת החובבות של הרעיון הציוני, למרות זה שבאה מן השדרות הריפורמיות שאליה התייחס גם בעלה הרב הריפורמי, הקיצוני, שנמנה כאחד ממתנגדיו של הרצל. בכל לבה ונפשה אהבה האשה הזאת את עמה המפורז והנעלב, והיתה אחת מהבנות הנאמנות ביותר לישראל. אילמלא המחבר, היה שם עבריה דגולה זו, גם כן נשכח מדפי תולדותינו.

במאמר מיוחד בשם «ראשונים ואחרונים» לא הניח ולא השמיט צוזמר שום שם היתה לו שייכות כלשהי לתנועה העברית ולתנועה הציונית גם יחד. בשיחה נאה, בהרצאה נעימה, מסבירה, מביא המחבר לפנינו בספרו «בעקבי הדור», פרקי זכרונות, למועדים ורגלים, פכים קטנים, המכילים למעלה מן שבעים עמודים בצירוף הוספה על הד"ר מרדכי זאב רייזין — י"ט עמודים במספרים עבריים מצוינים ברוב אהבה והערכה.

פרקי הזכרונות מתחילים בתקופת הקנטוניסטית ובהם פרק מיוחד על תיאור תולדות אחד החטופים האומללים «גינרל ספיבק», שנחטף מידי אחותו בהיותו בן שמונה שנים. הנחטף נשתמד ונתעלה לדרגת גינרל בצבא רוסיה וחזר ליהדות — «על פי מאורע מופלא ומפליא — ממש כנס מן השמים». משפחת המחבר באה בקירבת חיתון את משפחת החטוף, והוא קורא בשמות את כל בני המשפחה המסונפת לערי מגוריהם וגם שם העיירה שבתוכה הוחזר הבן האובד, לעמו ולדת אבותיו. תמונתו של הגינרל נדפסה בספר לזכר עולם.

אין ספק, שמר צוזמר הגיש לקורא העברי תשורה חשובה בספרו «בעקבי הדור», והרבה ברכה והנאה בו לקוראים העברים בימינו ובדורות אחרינו. זכה מר צוזמר לפסוח כבר על גיל השיבה והגבורות, אך כוח נעורים עודנו בעטו. לא נס ליח כשרונו, מלא הוא וגדוש כשהיה. מעין ההומור הנובע מקולמוסו עודנו רווה, רענן ומרענן את לבנו.

החוקר, המבקר והמשורר — יעקב פיכמן, יהי זכרו ברוך ומבורך לעדי עד, אמר: «יש יוצרים שהם בעצמם נעשים גורם של תקופת יצירה שלימה ושל פותחי שער לדורות כלואים על מסגר וסופרים נשכחים, אינם סוגרים את עצמם בקרן זוית אחת ואינם מנקרים עולמות בנקודה אחת כי אם נישאים כנשרים צמאי מרחק». דעתו של כותב אלה הטורים, שיש להכליל גם את מחברנו בגדר אותם היוצרים. צוזמר אינו סופר בעל כשרון בלבד, כי אם משהו יותר. הוא סמל, שבו מצטרפים שפע החיים וזוהר החיים, גם יחד.

זכיתי להכיר את אדם ביקר זה פנים אל פנים, בעיירה «בית לחם» המהוללה, אשר במדינת ניר-המפשר. עיירה מפוארה זו מוקפת הרים, באשוחים וליבנים מיוערים, ובזיו תכלת מוארים, והיא, על פי איריה הצח והנעים, הנודף מאלה הצוקים המזדקרים

לשחקים, משמשת לכמה חדשי השנה מקלט לסובלי „שחתת“ (היי-פיוור), שעונתה בחודש אגוסט מתחלת, ובשלהי דקייטא מתחשלת. אותה הטירה, שבימי החורף היא שלוגה ועגומה ובימי הקיץ הומיה ורועשה, הפכה עם הופעתו של יעקב צוזמר והיתה למרכז עברי. בה זמרה ושמחה ומסיבות עבריים; הכל מאורגן ומסודר תחת השפעתו של זה העושה והמעשה, זה העסקן העברי. פניו של תלמיד חכם זה שופעים חיבה יתירה לאלה המתיחסים לתנועה העברית, שכל חייו היתה „צפור נפשו“.

בהשתדלותו של המחבר „בעקבי הדור“ אצל אורחי העיירה, ניתנה וניתנת תמיכה לסופרים עבריים, במדה קטנה וגם גדולה, ומי מהם שסר ללון שמה, לא יצא בידים ריקניות והיה מתקבל בסבר פנים יפות.

כסופר ומבקר, התחיל צוזמר לפרסם דברים ומאמרים שראו אור בעתונות העברית עוד לפני ששים וחמש שנים. גם באידית פרסם, צוזמר רב חומר. אמנם קשיש האיש, אבל עוד איתן כנחל זורם העט הברוך שלו. ליח קולמוסו, הבהיר והמהיר, עודנו מתגבר וממשיך להעניק לתרבות ולספרות שלנו מהנהדר ומהנאצל.

„למען סעדי, למען אמץ ולמען הביא“ — קורת רוח והנאה לכל קורא נאמן באשר הוא שם.

ניו-יורק, טבת, תשי״ט.

אחרי מיטתו של המשורר יוסף צבי רימון

קולנוע לא ביקר ואף בהצגה תיאטרונים לא חזת שנים רבות ומוכן, שלא יצא במושך כל השנים לחוק-לארץ, זאת שמעתי מפיו בנו, דוד רמון וידל לחיים, המושך אף הוא בעת סופרים. הכן אף סיפר לי בשעתו, שכשאביו קורא בעתונות על אדם החשוד בכיצוע גניבת או במעשה מרמה כלשהוא רגיל הוא להעיר בתמימות באזני בני משפחתו „כנראה שבאינו יהודי מדובר כאן!“ לא האמין האיש, שיהודי מסוגל לבצע מעשים שפלים.

מנותק מן העולם המיצוני, אך עשיר בחיו הנפש הפנימיים שלו חי יוסף צבי רמון בתוכנו. מאז שנפצע ביפו באכזריות ע"י פורעים ערביים (זה היה בשנת תר-פ"א) הוא התבודד במשך שנים רבות בבית הכנסת ההיסטורי של האר"י בצפת וחשיד קיע את עצמו בלימוד התורה, זמן קצר לפני פרוץ מלחמת העולם השנייה הוא חזר לחוק משפחתו בחל-אביב וכנו סיוע בידו לרכו את שיריו והודות למאמציו

הוא היה גר קרבת ביתי, בשכונת יד-אליהו בחל-אביב, ולפני שנתיים וחצי, עת ספרתי אליו על מנת לברכו לרגל מלאות חמשים שנה ליצירתו הספרותית, ראיתי לפני איש זקן ורצוץ חבוש כיפה לראשו היושב כל הימים „על התורה ועל העי-בודה“. לפני שבועות מעטים הייתי בין אלה, שליווהו לדרכו האחרונה. ביום המי-שו ז' טבת תשי״ט, הלך האיש לעולמו, בשנת ה-69 לחייו, העתונות היומית בישי-ראל הקדישה רק שורות מספר למותו, דמות מיוחדת במינה היה המשורר יוסף צבי רימון וזכרוננו לברכה, וחושבני כי דמויות מסוג זה לא נשתוירו לנו יותר, היה זה משורר ענוג שהקדיש שיריו לנושא אחד לאלקים, כל שורה, שיצאה מתחת עטו היתה הדורה רוח דתית עמו-קה ומכולן גם יחד עולה אלינו אהבה עמוקה אל כל הנברא בצלם.

צנוע ונחבא אל הכלים היה המנוח וצורת טבעו כמעט לא ידע מעולם, בכית

פּוּרְקָא, אַת שִׁירוֹ הַשְּׁנַי פִּירְסָם בְּקוֹבֵץ
הַסְּפָרוֹתַי „הַצְּעִיר“ בּוֹרְשָׁה.
שִׁירְתוֹ גְּמָלָה עַל אֲדַמַּת יִשְׂרָאֵל, בְּמַרְוֹצַת
הַשְּׁנַיִם אִף יִצְאוּ כִּאֵן לְאוֹר שְׁלֹשׁ חוֹבְרוֹת
קִטְנוֹת שֶׁל שִׁירָיו („לִקְטָה“, „דְּבִיר“ ו„כִּי-
מִהֲזָה“) וְכִךְ גַּם קוֹבֵץ מִבְּחַר שִׁירָיו „כֹּתֵב-
רִים“, שֶׁהוֹצֵרְנוּ לְעֵיל, הוּא אִף חִיבֵר
סֵפֶר בֵּן שְׁנַי כְּרָבִים בְּשֵׁם „עֲצֵי חַיִּים“ הַמֵּ-
הוּוֹה אוֹסֵף שֶׁל דְּבָרַי הָעֵרַכָה עַל גְּדוּלֵי
עַמְּנוּ בְּדוֹרוֹת שׁוֹנִיִּם.

ח. נ. בִּיאֲלִיק, דוֹד פְּרִישְׁמָן וְהַלֵּל צִיּוֹטְלִין
הֵם בֵּין אֱלֹהִי, שְׁנִיבָאוּ לְיוֹסֵף צְבִי רִמּוֹן
עֵתִיד מִזְהִיר, יְדִידוֹת עֵמוּקָה הִיתָה מִקְשֶׁרֶת
אַת רִמּוֹן גַּם עִם הַסּוֹפְרִים אֲשֶׁר בְּרַשׁ וַיַּעֲקֵב
רְבִינּוֹבִיץ, שְׁנִיחָם מוֹתִיקֵי הָאָרֶץ, וְכִשְׁחַלְלוּ
הִלְכּוּ אִף הֵם לְעוֹלָמָם גְּבֵרָה בְּדִידוֹתַי עוֹד
יֹתֵר.

הַמְּנוֹת הִיָּה מְשׁוֹרֵר דְּתִי בְּכֹל רַמ"ח
אַבְרָיו, אַת אֲרַצְנוּ אַתְּבָה עֲזָה וּבִאֲחֵד
מְשׁוֹרֵרוֹ הוּא שֶׁר עֲלֵיהּ „אַתְּבִי סִלְעֵי
אַרְצֵי עַל הַרְרִיָּה, כֹּל אֲבָן אֹמְרָה שִׁיר“.
שִׁיר אַחֵר שְׁלוֹ, שׁוֹכֵחַ לְהַצְלִיחָה מִיּוֹחַדָּת
הוּא הַשִּׁיר „שְׁמַעֲתִי מֵאַחֲרוֹי פֶּרְגוֹד
הַשְּׁכִינָה“, שְׁבוּ מִצֵּאָה אַת בִּיטוּיָה תְּקוּוֹתוֹ
שֶׁל אִישׁ מִיִּשְׂרָאֵל בִּימֵי קוֹדְרִים וְאַפְלִים
לְיָמִים טוֹבִים יֹתֵר לְכֹל וּלְפֶרֶט.

בְּשִׁקְטָה וּבְצַנְעָה חֵי הַאִישׁ
וּבְשִׁקְטָה נִסְתָּ לְקִמְאָתְנוּ.
וּמִי יוֹדֵעַ, אִם בִּי וְעִם
מִן הַיָּמִים עוֹד יִקוּם לְנוּ
מְשׁוֹרֵר מְסוֹגוֹ שֶׁל י. צ.
רִמּוֹן, שְׁמַחֲוֵץ לְשִׁירְתוֹ
חֲדוֹרֵת הַאֵהָבָה הַעֵמוּקָה
לְבוֹרָא הַעוֹלָם וְלַמּוֹלָדָּת
לֹא הִיָּה לּוֹ מֵאוֹמָה עֲלֵי
אַדְמוֹת.

יצחק איזנברג

אַלֵּה יִצָּא לְאוֹר בְּשַׁנַּת תַּש"ד בְּהוֹצֵאת „עַם
עוֹבֵד“ הַסֵּפֶר „כְּתוּרִים“ הַמַּהוּוֹת אוֹסֵף מִמִּבְּ-
חַר שִׁירָיו שֶׁל י. צ. רִמּוֹן.

מְעוֹלָם לֹא כֹתֵב רִמּוֹן לְפִי הַזְּמַנָּה כֹּל
שֶׁהִיא אוֹ סֵתֵם לְשֵׁם כְּתִיבָתָה, אֲלֵא אִךְ וּרְקָה
לְשֵׁם מִלּוּי צוֹרֵךְ פְּנִימִי נַעֲלָה. הוּא הִיָּת
רְגוּל לְהַגִּיד לְמַקּוֹרְבָיו, כִּי „צִפּוֹר בִּיעַר
אֵינְנָה שֶׁרָה לְפִי הַזְּמַנָּה“...

עַד יָמָיו הָאַחֲרוֹנִים לֹא הוֹצִיא אַת
הַעֵט מִיָּדוֹ, רְבִים מְשִׁירָיו פְּזוּרִים עֲדִיין
עַל פְּנֵי עֵשְׂרוֹת בְּמוֹת סְפָרוֹתִיּוֹת בְּאַרְץ
וּבַהַפּוּצוֹת וְשִׁירִים רְבִים אַחֲרֵים עוֹד נִשְׁ-
אַרוּ בְּכַתּוּבִים וּמְצִפִּים לְגוּאֲלָם. בְּשַׁעוֹת
אַחֶה"צ הִיָּה לּוֹמֵד תּוֹרָה בְּצוּוֹתָא בְּבִית
הַכְּנֵסֶת אֲשֶׁר בְּשַׁכּוֹנְתָנוּ.

כְּשִׁמְלָאוּ יוֹבֵל שְׁנַיִם לְיִצִּירְתוֹ זָכָה הָאִישׁ
לְקוֹרְטוֹב שֶׁל נַחַת. הוּא הִיָּה אֹרְחָתוֹ שֶׁל
נְשִׂיא הַמְּדִינָה וְאַגוּדַת הַסּוֹפְרִים אִף עֵרַכָה
לוֹ מְסִיבָה לְכַבְדּוֹ. הַמְּשׁוֹרֵר
הַבּוֹדֵד וְהַמְּתוֹדֵד יִצָּא
אֲזַל מִשֶּׁךְ „שַׁעֲהַלְה“
לְעֵינָיו הַצִּיּוֹר וְאַחֵר כִּךְ
נִסְגַּר שׁוֹב בְּפִינְתוֹ וְכִךְ
עַד יוֹמוֹ הָאַחֲרוֹן.

☆☆☆

הַמְּשׁוֹרֵר י. צ. רִמּוֹן נוֹלַד בְּשַׁנַּת תַּרמ"ט
בְּעִירָה הַקְּטָנָה בִּיז'וֹן פֶּלֶךְ פְּלוֹצֵק אֲשֶׁר
בְּפוֹלִין וּבְחֵיתוֹ בֵּן עֵשְׂרִים עֲלֵה יַחַד עִם
הוֹרָיו לְאַרְץ יִשְׂרָאֵל, תְּחִילָה עוֹבֵד כִּאֵן כֹּפֵּ-
קִיד ב„כּוֹלֵל וְרִשָּׁה“ וּמֵאַחֵר יֹתֵר שׁוֹמֵשׁ
כְּמוֹרָה בִּיפוֹ וּפְתַח-תְּקוּהָ.

אַת עֲבוֹדָתוֹ הַסְּפָרוֹתִיּוֹת הַחֵל עוֹד בְּהִיּוֹתוֹ
נַעַר בֵּן 17 עֵת פִּירְסָם אַת שִׁירוֹ הַרְאִשׁוֹן
בְּקוֹבֵץ „לְבִנֵי הַנְּעוּרִים“, שֶׁהוֹפִיעַ „בִּימֵים
הָהֵם“ בְּעִיר גְּרֵאָיִבוּ שְׁבַגְבוֹל פּוֹלִין —
פְּרוֹסִיָּה הַמְּזוֹרְחִית, בְּעֵרִיכְתּוֹ שֶׁל א. מ.

רשימות וסקירות

מחודש לחודש

של כל הדרכים המוליכות למטרה זו, בשטח זה נתגלה השגריר אבן כאחד הדיפ-לומטים המהוננים ביותר שפעלו אי פעם בואשינגטון.

פרקליט ודבר לעמו

יתר על כן, השגריר אבן קנה שם לעצמו גם כראשה וכדברה של משלחת ישראל באו"ם והוא נתגלה כדבר ונציג ממדרגה עליונת, עמדו לו גם כשרונו כנואם וכפולמטן וגם ידיעותיו הרבות בחוק ובמשפט הבינלאומי, וביותר נתרשמו שומעיו ועדי-הראיה להופעותיו על במת או"ם מהצורה הגאה והמכובדת שבה ייצג את המדינה הקטנה של עם ישראל הדנווי והי-סחוף ולא הרכין ראש על כל גל וגל של מקטרגים ומתקיפים שקמו עליה, והלא אין לך עוד מדינה חברת-או"ם, שכה הרבו ל"טפל" בה, שלא טובתה, ולהתווכח על "ענייניה" ככיוול, כדרך שהרבו לדון ולהתווכח על ישראל, גבולותיה, פליטיה, יחסיה עם שכניה מבקשו נפשה, וכו', עד שנתקבל הרושם, שאלמלא, "צרות" אלו שגורמת לבאי עולם אותה מדינה קטנה, היתה, "משפחת העמים" שנתאגדה באו"ם יושבת לה שבת אחים ואין פרץ ואין צווחה.

נציג ישראל באו"ם ודברה הראשי, אבא אבן, הוא שהסיר, כפעם בפעם את מסכת הצביעות והשקר הזאת מעל פני המשטינים והמקטרגים בזירה הבינלאומית, והוא שחשף, ללא לואות, את המניעים והגורמים האמיתיים של אי-השקט,

השגריר אבא אבן — לישראל שיבתו הקרובה של השגריר אבא אבן לישראל מסמלת סיום תקופה ביחסיו ישראל וארצות הברית, תקופת ראשית, רבת מעלות ומורדות אשר בסופה יצאה מתוכה הידידות בין שתיהן מחושלת ומחוזקת. המיפנה לטובה שחל ביחסים ובעמדת קובעי המדיניות האמריקנית הוא בעיקרו פרי התפתחויות מדיניות וצבאיות במזרח הקרוב, אשר שום שגריר של מדינה בחלק עולם זה, ויהא בעל כשרון מזהיר כל כמה שיהיה, לא היה יכול לתוללם או לעכבם. אבל, עם פרישתו של השגריר הישראלי מכהונתו הרמה יש לציון, בכל התכרה וההוקרה, כי הוא ידע ללוות את ההתפתחויות האלה ולסגל עצמו לתנאייהם המשתנים מתורך ערנות וזרזות לא רגי-לה, ולעמוד גם בסערות קשות ועזות, בייצגו את מדינת ישראל ואת שולחיו בכבוד ובגאון. והלא זוהי המשימה המו-טלת על שכמו של כל נציג דיפלומטי של מדינה עצמאית ודימוקראטית, שהוא מיוצג לא רק את השלטון של המדינה אלא גם את רצון העם היושב בתוכה, ואם תמצא לומר — את רצון כל יחיד ויחיד שבה ומגן על ענייניהם לפי מיטב הכרתו וכשי-רוננו. מטבע הדברים הוא, שכל דיפלומט, אף המעולה ביותר, אינו מקובעי מדיניות-החוקי, כי אם ממבצעה, ואם המדיניות בכללותה אינה אלא אמנות האפשרי, הרי הדיפלומאטיה היא ביצועת המודרג, יום וישעה שעה, של אמנות האפשרי, כלומר: ניצולן המעשי היעיל והמוצלח

עבדול נג'וד פאריד, ידידו של קול. עבדול סאלם עריף, שנידון למיתה בעוון קשר קודם נגד קאסים, אינם אלא ספוחי מרדת-נפל זו, אבל, אף על פי שדיכוי המרד בא במהירות רבה, כי חילה-שריון וחילה-אוויר העיראקי שמרו אמונים לקאסים, הרי התוצאות של מאורעות אלה עלולות להיות מרחיקות לכת.

ראשית כל, נוכח קאסים לדעת כי אין דרך להבנה בינו ובין נאצר, וכי במידה שהדבר הלוי בקאהיר — לא יופסקו פעולות התחירה וקשירת הקשר, להפיכת, לרצח השלימים ולהשתלטות „קוויסלינגים“ מצריים על בגדד ועל מעיינות הנפט העיראקיים. והלא זה הוא, בדיוק, הדבר, שרוב בני העם בעיראק ורוב קציני הצבא העיראקי רוצים למנוע אותו. מדיניות שגויה-הגדלות של נאצר דחפה ודוחפת את קאסים יותר ויותר לעבר הקומוניסטים ומוסקבה, והדוגמה של הרווחים בתמיכה חמרית ובציוד צבאי, שהרוויח נאצר מתה-קרבנותו למוסקבה לפני 4 שנים, משמשת לעיראקים עצה טובה: כזה ראה ועשה! הסכנה הקרובה היא, שהקומוניסטים העיראקיים, שכבר היתה להם גם בעבר יד בשלטון העיראקי, יתחזקו מעכשיו לאין שיעור, ושעיראק תיהפך למדינה הערבית הראשונה בעלת אופי של „רפובליקה עממית דימוקרטית“, כמתכנת גרורותיה של ברית המועצות באירופה המזרחית.

כמה עובדות גיאוגרפיות, כלכליות ומדיניות יחישו את התהליך של התפתחות זו. ההסכמים שהמשלחת הכלכלית העיראקית, השוהה עכשיו במוסקבה, עומדת לחתום עליהם, יש להם על מה שיסמוכו גם מבחינת כושר הפרעון, שלא כהסכמים קודמים של מוסקבה עם קאהיר, שהיו בבחינת השקעה שלא לשמה. לעיראק יש הכנסה נאה ממעיינות הנפט וחכניות הפירות שלה. שלא כתבנית סכר אסוואן, יכולות לשאת פירות בהקדם, תוך הבטחת מספקת של קרנות ההשקעה. הקירבה לגבול הסובייטי, שלא כמצבה הגיאוגרפי

האיבה וההתגררות המתמידות בגבולות המדינה על ידי שכניה, דורשו רעתה ושואפי כליונה. הוא לא נרתע גם מפני היאבקות קשה, משעה שהגוש המזרחי התחיל עובר יותר ויותר להגנת הצד הערבי וכל מעלליו, ואילו הגוש המערבי היה פוסח על שתי השעיפים ומסביר פנים לכאן ולכאן. גם בשעות של בדידות ישראלית לא-מזהירה ידע לעמוד בפרץ בעוז ובגאון. ומשחל המיפנה לטובה, אהרו „מיבצע קדש“ ועם פתיחת הדלת לאפריקה ולאסיה — הוסיף לפעול בהצלחה למען עניינה הבינלאומי של ישראל וליוצג את ממשלתה בצורה מעוררת כבוד. כפעלו למען המגביית היהודית המאוחדת ומפעל אגרות העצמאות והפיתוח של ממ"שלת ישראל אמריקה — לא עיף ולא יגע. באלפי איסופות ומסיבות השתתף ונאם, אף התחבב על כל הציבור היהודי באמריקה למיליוניו, ללא יוצא מהכלל. הופעותיו הצטיינו בצורתן הנאה, בהומור הקל שהיה מלווה את פניותיו אל לב אחים ואת תבנית עותיו אל יהודי היבשת הזאת למלא את חובתם כלפי מאות אלפי פליטים הנוהרים, שנה שנה, אל חוף מדינת ישראל, חוף תקוותם האחרונה.

בחזרו, לפי בקשתו, למדינת ישראל, על מנת להיכנס לפעולה בחייה המדיניים הפנימיים, תלווהו הוקרתם של יהודים ולא יהודים בארץ זו, וברכתם של בני ישראל ובני אמריקה כאחד, כי ההצלחה תאיר לו פנים בעתיד כאשר האירה לו פנים בעבר, בשורות העם והמדינה.

הקרע הסופי בין נאצר וקאסים

המרד שפרץ התודש בצפון עיראק ושדוכא על ידי גנרל קאסים ביד חזקה, מרד שאורגן, ללא ספק, על ידי סוכני קאהיר ובשראשו עמד קולונל שוואף, מסמן קרע סופי בין קאסים לנאצר. אזהרה שפירסם ראש המטה העיראקי, גנרל אחמד סאלם כלפי השליט גמאל עבדול נאצר ועושי דברו לחדול להתערב בענייני עיראק וגירושם של נציגי מצרים כנגדו, וכראשם הקצין

מדוע לא ערובה נגד התקפה על ישראל
 השאלה הנשאלת כמעט מאלית היא:
 מה בדבר מתן ערובה כזאת לישראל?
 האומנם מוסיפה ואשינגטון לקוות לטיהור
 לבבו של נאצר ולסמייתו מקו ה"ניוטראל-
 ליזם" המדומה מערבה? הלא על ידו
 הוויתורים המתמידים כלפי נאצר-מת-
 ערערות העמדות הפרו-מערביות האחרונות
 בארצות המזרח הקרוב. אתה הדוגמות
 החותכות לכך היא עובדת סילוקו של ראש-
 הממשלה הסודאני הפרו-מערבי, גנרל איבר-
 הים עבד, (ב-10 במרס ש.ז.) עלי-ידי
 קצינים סודאניים צעירים מאוהדי נאצר.
 והנה, כל עוד הלך נאצר בקו התקרבות
 למוסקבה, ולונדון וואשינגטון הראו לו
 פנים ועומות, תיחה יד ידידי-המערב
 רמה בסודאן, אך דווקא משעה שלונדון
 ופאריס, "סידרו חשבונותיהן" עם קאהיר,
 וואשינגטון התחילה מראה לו פנים חיוכי-
 ניות, האומרות אדיבות וסלחנות ואם
 גם לא אמון וידידות גמורה, מיד תש
 כוחם של הפרו-מערביים בסודאן, והמלך
 חוסין הצעיר נשאר כסמל האחרון לאו-
 ריונטאציה חדשה על כוחות קומוניסטיים
 ועל משטר קומוניסטי, למחצה או לח-
 לוטיין, בעיראק עתירת הנפט.

היילכד שוב המערב במלכודת שטמן נאצר?

אמנם, נאצר השכיל לנצל את מריבתו
 עם קאסים ולהסוות את פעולות התחירה
 והקשר בעיראק — לגבי סעודיה, הלבנון
 וממלכת הירדן — כפעולה "לשם שמים"
 ולשם "הצלת המזרח הערבי מסכנת הקו-
 מוניזם", אך האם המערב מוכן הפעם
 להילכד שוב ברשתו של נאצר? כידוע
 חשב לו הדיקטאטור המצרי לצדקה, שהוא
 מתריע נגד עליית יהודים ממזרח אירופה,
 ובפרט מרומניה, מתוך כך קיווה להתייצב
 עוד הפעם בראש המחנה הערבי כ"לוחם

של מצרים מקלה גם כן על תכנית הקמתה
 של רפובליקה קומוניסטית ערבית במזרח
 התיכון, בין שתהיה לפי הדוגמה של מזרח
 אירופה ובין שתעבור שלב-ביניים של
 ממשלת "חזית עממית", אשר לא תאריך
 ימים יותר מאשר ממשלת צ'כוסלובקיה
 של בנש ומאסאריק בפראג אחרי מלחמת
 העולם השניה. והעיקר, על ממשלת עי-
 ראקית, שרובה או כולה קומוניסטית, ניתן
 לסמוך יותר מבחינת הנאמנות המדינית
 מאשר על ממשלה "ניוטראליסטית" כביכול,
 כשל נאצר במצרים, שהיום היא עושה
 כיווני-התן כלפי המזרח, ומחר — כלפי
 המערב.

חזוי המגן עם מדינות ה"נדבך הצפוני"

לאור המגמה הברורה של התפשטות
 ההשפעה הסובייטית בכיוון למפרץ הפר-
 סי, לאחר תקיעת יתד בעיראק, אין אר-
 צות הברית יכולות להסתפק עוד בכוח
 סמלי בלבד של אניות משחית אחדות
 בים התיכון המערבי. וכן אין לחדש, או
 לרענן, את "ברית-בגדד", שכבר ניטלה
 נמנה חיותה. לעומת זאת, יש לייחס
 חשיבות מרובה לחזוי המגן שנחתמו,
 בראשית חודש זה, באנקארה בין אר-
 צות-הברית ובין תורכיה, איראן ופא-
 קיסטאן. התחייבות ברורה ומוחלטת מצד
 ארצות הברית לבוא לעזרת כל אהת מן
 הארצות האלה לחוד או כולן ביחד, אם
 תבקשנה עזרה צבאית נגד מדינה תוקפנית
 מהגוש הקומוניסטי, היא האמצעי היחיד
 והאחרון להרגעת הרוחות בתורכיה וב-
 איראן כאחת, שמוסקבה מאוימת עליהן
 במושריון ובעקיפין, ומגבורה את מלחמת
 העצבים נגדן מיום ליום. בדרך זו נתממר
 שה, הלכה למעשה, ה"דוקטרינה של
 אייזנהאואר", שהיתה עד עכשיו בבחינת
 הלכה ואין מורין כן, או הבטחה
 לכשירחיב.

מת עיראק. מצד אחד עלול להתפתח איום צבאי ישיר על סוריה, שסופו מסבך את תורכיה ואת יתר ארצות „הנדבר הצפוני” בסכסוך כללי. מן הצד השני, עלולה מוס-קבה להתיות את „תכנית כורדיסטן” הי-דועה, העשויה גם היא לפגוע במישרין בין בתורכיה ובין באיראן. הנחמה המפוקפקת האחת היא, שנקודת הכו בד של המאו-רעות המדיניים ושל המתיתות הבינלאו-מית, כתוצאה מן „המלחמה הקרה”, הוי-עתקה בין האחרון מן המזרח הקרוב ללב-אירופה, והיא מתרכזת עכשיו בכרלין. נחמה שניה, והיא לא מפוקפקת: גם נאצר וגם קאסיס לא יהיו בזמן הקרוב להיתורות מלחמה בישראל.

לזכויות הערכים לשיחרור פלשתינה. בו-זמן לא שכה לבטח את עצמו „ביטוח נגדי” על ידי תילופי אגרות עם כרוש-צ’וב, אגרות הנוטפות שמן-זית של ידו-דות וכוונות טובות. בינתיים, קרנו של נאצר עולה בין עמי ערב והדיפלומטים המערביים משכומים לפתחו, בעוד אשר הב-סיס הממשי לשלטונו במצרים ובסוריה ולהשפעתו על הלך העניינים במזרח הק-רוב נתון לסכנות התערעות מוחלטת.

מצפון תיפתח הרעה

במקרה השתלבות קומוניסטית מוחלטת על עיראק נשקפות כמה אפשרויות מרות ורעות. העלילות להיפתח מצפון, על אד-

מכתבים אל המערכת

שבו הוא מדבר בשבתו של ישו הנוצרי ומחלל את „הברית החדשה”. הגליון הנ”ל של הפועל הצעיר הוא עתה לפני. ברנר כותב: „גם, הברית החד-דשה” ספרנו הוא, עצם מעצמנו ובשר מבשרנו, וכו’”. ברנר משווה את הנביא מנצרת לנביא מענתות, ועוד ברוח זה. רעיונות אלה עוררו את הכתם של הוד-כבי-ציון באודיסה והחליטו להפסיק את התמוכה ל„הפועל הצעיר”.

ככבוד

צבי מתיסון

למערכת ה„בצרון” שלום!

א. השפה הטבע והמצויאות

קבלתי חוברת סבת-שבט ועיונתי במא-מרו של מר משה סתוי, „יצירות המופת שלנו לאור המציאות וחוקי הטבע”, מא-מרים מעין אלה הם דבר בעתו, אם אפילו מיותרים קצת. משפטים ומבטאים שאינם לפי המציאות וחוקי הטבע, עת-

„הפועל הצעיר” וחובבי ציון

לעורך „בצרון” שלום וברכה.

עורך נכבד,

במאמרו „המקהלה והמנצח ב’הפועל הצעיר” „ב„בצרון” של סבת-שבט השו”ט מזכיר ש. שפירא את המאורע הידוע, ש-הנהלת חובבי-ציון באודיסה הפסיקה את תמיכתה החדשה ל„הפועל הצעיר”, בגלל מאמרו הידוע של ברנר”. ובסוגרים מביא ש. שפירא את הציטאטה הזאת מברנר: „כל הליגנדה שלנו שאנו, עם הנבחר’ אינה אלא כשאר ליגנדות! . . . עם שאינו אדון לעצמו, מדרס לכל רגל, עם כזה והא אפילו כולו עשרת אלפים הרוגי-מלכות, והא אפילו כולו שפינוזיים, הוי-נים — אינו עם נבחר...”

הרשנו נא להעיר על טעותו של ש. שפירא. לא בגלל הרעיון הנ”ל נפסקה התמוכה, אלא בגלל מאמרו של ברנר ב„הפועל הצעיר” שנה רביעית גליון 8.

דתי זבין אם הוא לאומי, ואף אחד מהם לא נגע בתוך תוכה של הבעיה. נעמיד נא „בטלן“ עברי נגד „דיפלומט“ חילוני. רב צעיר ז"ל, שישב אהל ועסק בתורה, נגד שרתוק (שרת), שהיה בא-כת המדינה (בדרך או למעשה). האחרון השיב נימוק דתי שיש לערער עליו ודוקא הרב הדתי (רב צעיר ז"ל) ביאר את הענין מתוך נימוק מדיני. ולא רק שר-תוק אלא גם בן-גוריון ואחרים מתלכי-מים בבעיה ואובדי-עצות הם. אקוה שתפרסמו מחדש בכל חוברת קט-עים ממאמריו המדיניים של רב צעיר ז"ל, ואם לא הבינו ולא העריכו את החכמה הפוליטית של רב צעיר בחייו ולא הזמינוהו לאוניברסיטה העברית בירושלים כדי שיקיים דור של מלומדים בחכמת ישראל... והדיפלומטיה, ילמדו נא לכל הפחות עכשו מנהיגינו ומדיני-אינו ממאמריו לכלכל את מעשיהם ודבר-ריהם. **מ. חכם**

רבו כ"ב בשנים האחרונות, עד שהכניסו לא רק צללים באופל, אלא הפקרות לשו-נית בזאת, המשנה את הלשון (העברית וגם הייודית) ללא הגיון כל-שהוא, וכא-שר קוראים את עתוני הארץ וגם הע-תונים שבגלות (העבריים והאידיים) יש להתעכב ולהשוב: איך אומרים את זה בעברית או באידית, כי הסופרים בשתי השפות אינם הושבים מהשכות בעברית (או באידית) אלא באיזו שפה זרה ומ-תרגמים אותן לעברית (או אידית), כמי דומה לי שנתוץ וצריך להדפיס דוגמאות מעין אלו במדור מיוחד בכל חוברת וחוברת.

ב. רב צעיר ז"ל ודיפלומטיה

טוב עשיתה שהרפתסתם קמע ממאמרו של רב צעיר ז"ל על הבעיה: מי הוא יהודי הלא הענין הגיע כבר עד כדי תוכא ואיטולא, כל הרוצה ליטול את השם: פוסק אחרון, בא ונוטל, בין אם הוא

ידיעות

פרוץ מלחמת העולם השנית, הפרס למדעי הרוח ניתן לישראל קלוזנר בעד ספרו „חייבת ציון ברומניה“.

יובל שלום עליכם

מסיבה חגיגית נערכת להכם ד"ר מאיר וכסמן למלאת לו שבעים שנה, דברי הער-כה נשאו ד"ר שמואל מ. בלומנפילד, משה פיינשטיין ופרופ' צבי שארפשטין. בראש המסיבה ישב ד"ר שמעון פדרבוש. הנוא-מים ציינו את תרומתו החשובה של בעל-היובל לספרות ישראל בספריו על תולדו-תיה באנגלית ומסותיו בעברית שכונסו בספריו „כתבים נבחרים“ ו„בשבילי הספ-רות והמחשבה העברית“.

פרס טשרניחובסקי של עיריית תל-אביב
פרס טשרניחובסקי לתרגומי ספרות יפה ניתן למשורר רפאל אליעזר בעד תרגומיו משקספיר („רומיאו ויוליה“ ו„ריצארד השלישי“; וכן גם תרגום שלושה מחזות ללופה דה-יוגה ופ. ג. לורקה. הפרס לתר-גומי מדע ניתן למר ברוך קרוא על תרגום ספרו הגרמני של הוקר-הספרות אריך אוארבאך „מיזמים“, שיצא בתוצאת מוסד ביאליק.

פרסי עיריית חולון

הפרס לספרות יפה של עיריית חולון הוענק לאלכסנדר ויונת סנד בעד ספרם 'ימי-הם הפורצים לרוח' המקפל את חיי ישראל בפולין ובארץ מסוף שנות השלשים עד

הוֹפֵיעַ

הסרטון הצבעוני החדש

על

אליעזר בן-יהודה

מחיה השפה העברית

למלאת מאה שנה להולדתו

הופק ע"י

המתלקה לחינוך ולתרבות של הסוכנות היהודית

אמצעי-עזר חזותי לבתי-ספר, מרכזים יהודיים

חוגי נוער ומועדונים.

מחיר הסרטון: \$6.00 (כולל „מדריך” מיוחד)

נא להזמין אצל:

PUBLICATION SERVICE

THE JEWISH AGENCY FOR ISRAEL

16 East 66th Street, New York 21, N. Y.

CEJWIN CAMPS

41st Year PORT JERVIS, N. Y. Est. 1919

PROGRESSIVE, EDUCATIONAL, NON-COMMERCIAL CAMPS

Ideal for Jewish Boys and Girls, 5 to 16

Land and water sports; aesthetic activities; resident doctors, nurses; Sabbath, dietary laws observed; cultural influences.

Small 5 to 7½ co-ed unit under expert supervision.

Rates: \$465. Send for descriptive brochure Phone 7-5545

A. P. Schoolman A. P. Gannes, Dir. 71 W. 47th St., New York 36

HERSH'S KOSHER WINES

OF FINEST QUALITY AND
STRICT KASHRUTH

The Wine Endorsed by Union of
Orthodox Jewish Congregations of America

107 NORFOLK STREET
NEW YORK CITY
OR 4-1140

מאות היתומות במוסד המהולל

בית היתומות הכללי

בירושלים

מצפה לעזרתך.

אין מצוה גדולה מזו של החזקת המוסד

המפואר הזה הקיים 57 שנה.

בית היתומות הכללי בירושלים

הרב יוסף גולדהאבר, מזכיר-מנהל

GENERAL ISRAEL ORPHANS'
HOME FOR GIRLS

154 Nassau Street, New York 38, N. Y.

Tel.: COrtlandt 7-7222

Published monthly by Bitzaron, Inc., 1141 Broadway, New York 1, N. Y. (except from Feb. — March, June — July, Nov. — Dec., when published bi-monthly, and August, when not published). Profs. N. Glatzer, Simon Halkin (Israel), Prof. Harry A. Wolfson, Editors; Dr. Maurice E. Chernowitz, Managing Editor. Annual subscription, payable in advance: \$7.00 per year; foreign, \$8.00. To members of the Armed Forces half rate. Second class postage paid at New York, N. Y. Copyright 1959, by Bitzaron Inc. All rights reserved. Opinions expressed in the articles of Bitzaron represent the opinions of the authors and do not necessarily reflect those of the editors and publisher. Subscriptions are automatically renewed unless we are notified otherwise.

Printed by Sinai Printing & Linotype Corp., 211 East Broadway, New York

להתענג בפסח —
מצות
 הארזווייטץ-
 מארגארעטען

וכל מיני אוכל כשרים וטובי טעם
 של
הארזווייץ-מארגארעטען
 אופי המצה היותר טעימה באמריקה

**הושיטנו יד-עזר למוסדות התורה
 והחסד בירושלים!**

הענו לקריאת 18 המוסדות שלנו, הנאבקים על
 קיומם והנתמכים ע"י הצדקות המאוחדות
 בירושלים.

זכרו! בעזרתכם האדיבה, הנכם מבטיחים את
 קיומם ועתידם של 13 תלמודי תורה, 2 ישיבות
 „עץ חיים“, בתי חבשיל לילדים ויחומים, בתי
 התולים „בקור תולים“ בעיר הקדש ירושלים,
 שמחיתם של אלפי משפחות תלויים בהם.
 עם התקרבותם של ימי „תג הפסח“ אנו פוגים
 איפוא בקריאה נרגשת אל היהדות האמריקאית
 להושיט עזרה מהירה, לאפשר להם לחגוג את החג
 מתוך שמהה וחרות.
 יש לנו האמון המלא ביהדות האמריקאית,
 אשר זה 117 שנה עומד הוא על המשמר בעזרתו
 התמידית לאפשר את קיומם של מוסדות תורה
 וחסד אלו, שימשיך ביתר שאת את עזרתו בעתיד.
 היו ברוכים בברכת חג פסח כשר ושמת.

שלחו את תרומותיכם בהקדם אל:
 דוד ל. מעקלער, נשיא, יצחק בנויאמין, גזבר
 משה אליאך, מזכיר.

UNITED CHARITY INSTITUTIONS
 OF JERUSALEM

154 Nassau Street, New York 38, N. Y.

ראשון

לתענוגות שאין למעלה מהם, שעשועים
 ומרגוע, סע באניות קונארד לאירופה ולי-
 חגיגת העשור של ישראל. קשרים נוחים עם
 ליברפול, סאטוהמפטון, שרבורג או האזור,
 הנותנים הודמנות לבקר את לונדון או פאריז
 בדרך.

לבחירה

מבחר נרחב ביותר של הפלגות, אניות ומי-
 חירים... 11 אניות קונארד עם אניות-
 הנוסעים האדירות ביותר מלכת אליזבת ו-
 מלכת מרי בראש. מחירים של עונת קימוץ
 רווחים עתה: מחלקה ראשונה מ-\$252 —
 תא מ-\$237 — תירים מ-\$179.

CUNARD

שם-עולם... נסיון של 118 שנה ביצירת
 אווירה ביתית גמורה, תשומת-לב מיוחדת
 לצרכי כשרות וחדרים לתפילה.

התענוג על סיוור נופש רבת גילו!
האניה הגדולה היא מלון-הקייטנה רב- העדנה שלך... כולל מזון מצוין, שירות, שעשועים מזהירים!
מאוריטאניה הודו המערבית ודרום אמריקה
מארץ 21. 15 ימים. 8 נמלים. \$415 ומעלה
אפריל 7. 12 ימים. 5 נמלים. \$320 ומעלה
קארוניה סיוור אביב אל ים התיכון
מאי 12. 39 ימים. 17 נמלים. \$975 ומעלה
קארוניה סיוור קיץ אל כף הצפון
יולי 2. 42 ימים. 22 נמלים. \$1,100 ומעלה

ראה סוכן הנסיעה שלך מיד

Go CUNARD

הנסיעה היא חצי התענוג!

Cunard Line, 25 Broadway. Tel. BO 9-5300
 441 Park Avenue, Tel. PL 5-4300

בית ספר גבוה מרכזי

ל בנות

שעל יד ישיבה-אוניברסיטה

בברוקלין, ניו-יורק

YESHIVA UNIVERSITY
HIGH SCHOOL FOR GIRLS

2301 Snyder Avenue

Brooklyn 26, N. Y.

Tel. BU 4-2850

The only Yeshiva High School for
Girls registered by the Board of the
University of the State of New York
(The State Education Department).

איז בעסער
קאדזשעל בע'טעם'טער

א דעזירט פון העכסטער קוואליטעט

און געשמאק, און סטריקטלי כשר

לכל השנה ולפסח

פאדערט פון אייער גראסערי סטאר נאך

"קאדזשעל"

KOSHER DESSERTS, Inc.

8 W. 28th St., New York 1, N. Y.

Use the Pleasant Laxative

Ex-Lax is the laxative you enjoy taking. Tastes like delicious chocolate, and gives thorough relief gently and comfortably. Ex-Lax is America's biggest selling laxative—used for over 50 years.

Buy the Economy 79c Size

Save as much as 41c

Also available in 37c and 15c sizes.

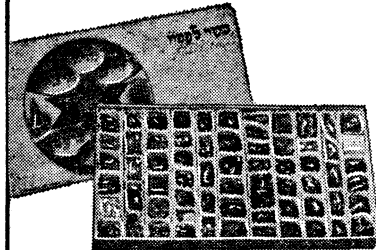
When Nature "forgets"... remember

EX-LAX

THE CHOCOLATED LAXATIVE

**KOSHER FOR
PASSOVER**

בשר לפסח

**BARRICINI
Chocolates**

- Delightful selections of mello-dark or milk chocolate miniatures; or *Parve* Fruits and Nuts.
- Appropriate assortments for adults and children—for every Jewish holiday. Write for holiday brochures.

FOR INFORMATION

on our Fund-Raising

Plan, write to:

Dept. G 15

Barricini Candies

22-19 41st Ave.

Long Island City 1, N. Y.

BARRICINI

פאר את שולחן הסדר שלך

עם

התנדה האמנותית

של

אברהם איזראעל

תורגם לאנגלית על-ידי שמחה ב. הוניג

אוצר של אמנות והשראה בכל בית יהודי.

160 עמודים ציורים מרובי צבעים.

התבנית, 8 5/8" x 11 1/4" מורך בבד כחול.

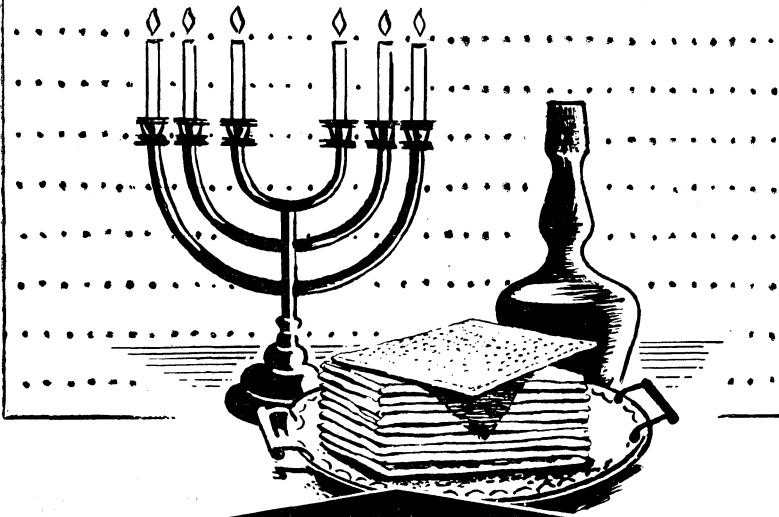
המחיר \$12.50

מתנה הולמת — לכל ימי השנה

HEBREW PUBLISHING CO.

79 Delancey St., New York 2, N.Y.

PASSOVER GOODNESS

GOODMAN'S[®]

MATZOS and MATZO PRODUCTS

IMPROVED SQUARE MATZOS · ROUND TEA MATZOS
EGG MATZOS · MATZO MEAL · MATZO FARFEL
GEFILTE FISH · PAREVE BORSHT

strictly

פֶּשֶׁת לֶפֶסֶחַ

Produced under the supervision of Rabbi Mendel Chodrow

Waiting to serve you on El Al's jet-powered Britannia

The service is good on the El Al jet-prop Britannias because *the personnel is good*. These magnificent new airliners are the pride of all Israel, and it is considered a distinct honor to serve on them. That is why you will find stewardesses of the calibre of Ila Harel—young women of intelligence and charm, highly trained, who take their work very seriously. From the moment you step aboard the Britannia till the parting "Shalom," you will find the atmosphere one of warmth and helpfulness, combined with quiet efficiency—the hospitality of Israel itself. You can enjoy El Al service, and Britannia jet-powered speed and comfort, on your trip to London, Paris, Rome, Zurich, Athens, Tel Aviv.

EL AL
ISRAEL AIRLINES

See your travel agent or El Al Israel Airlines, 610 5th Ave., N. Y. 20 (PL 1-7500).